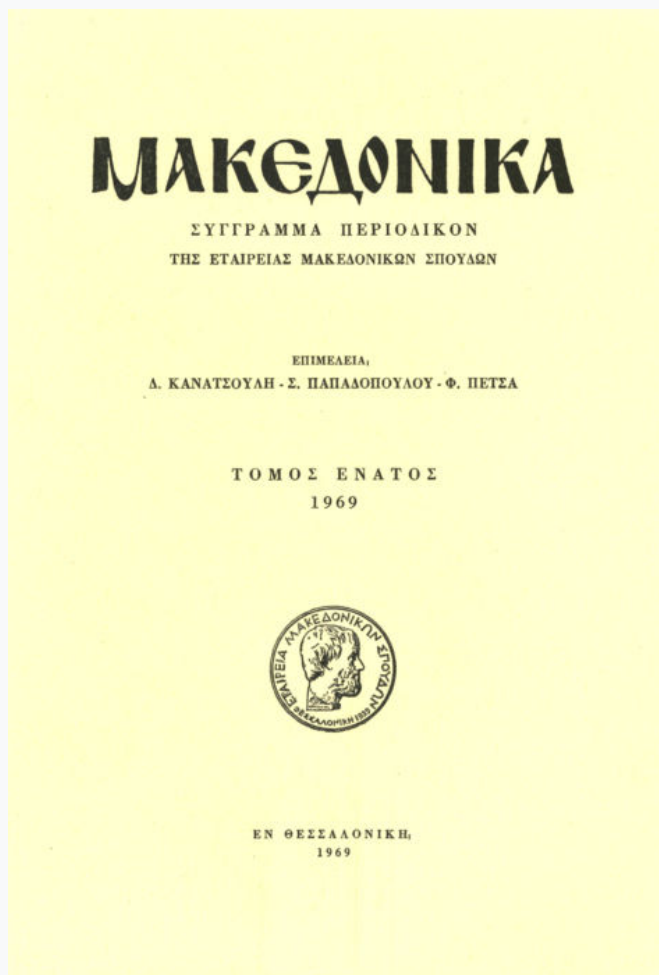

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης

Γιάννης Τσάρας

doi: [10.12681/makedonika.1041](https://doi.org/10.12681/makedonika.1041)

Copyright © 2015, Γιάννης Τσάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσάρας Γ. (1969). Οι δυο έμμετρες μονωδίες για την τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 9, 64–100.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1041>

ΟΙ ΔΥΟ ΕΜΜΕΤΡΕΣ ΜΟΝΩΔΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στὴ μνήμῃ
τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἀνάμεσα στὶς Μονωδίες, ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430, ὑπάρχουν καὶ δυὸ ἑμμετρες ποὺ πρωτοδημοσίευσε ὁ Σπ. Π. Λάμπρος¹. Ἐπειδὴ τὶς Μονωδίες αὐτὲς τὶς βρίσκουμε σὰν αὐθεντικὰ κείμενα στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, νομίζω πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ τὶς ἀναλύσουμε, γιὰ νὰ ἰδοῦμε, ποιά σχέση ἔχουν μεταξύ τους καὶ τί προσφέρει ἡ καθεμιά τους στὴν ἄλωση αὐτή, καὶ νὰ τὶς τοποθετήσουμε στὴ σωστὴ τους βάση. Ἡ μελέτη τους θ' ἀπαλλάξῃ ἀκόμα τοὺς ἱστορικοὺς ἀπ' τὸν πειρασμὸ κι ἀπ' τὸ μάταιο κόπο πὼς μποροῦν νὰ βροῦν σ' αὐτὲς καινούρια στοιχεῖα, σχετικὰ μὲ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Λάμπρος στὴν εἰσαγωγή του γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν κειμένων τους, προσπάθησε νὰ τὶς σχολιάσῃ καὶ νὰ τὶς τοποθετήσῃ ἱστορικά. Ὅμως οὔτε τὸν ἀπαραίτητο καιρὸ εἶχε ἴσως, γιὰ νὰ τὶς μελετήσῃ προσεκτικότερα, μὰ οὔτε καὶ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ὑπόψη του μὲ ὅλα τῆς τὰ καθέκαστα.

Στὴν ἔρευνά μας αὐτή, γιὰ λόγους ποὺ θὰ τοὺς δῇ ὁ ἀναγνώστης λίγο παρακάτω, ξεκινοῦμε ἀπ' τὴ δεύτερη Μονωδία κι ἔτσι ἀλλάζει ἡ σειρά, ποὺ τὶς δημοσιεύει ὁ Λάμπρος, ὥστε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ δεύτερη νὰ εἶναι πρώτη κι ἡ πρώτη δεύτερη.

Α'. Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτὲς τὶς δυὸ Μονωδίες μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ἀπὸ 227 στίχους σὲ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο, τὴ βρίσκουμε στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Νεάπολης μὲ ἀριθμ. Ἑλλην. κώδ. II-E-18 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 3α-6β. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο, εἶναι γραμμένος τὸ 15ο αἰώνα².

2. Ὁ συγγραφέας. Ὁ Λάμπρος παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἓναν

1. Σπ. Π. Λάμπρος, Τρεῖς ἀνέκδοτοι Μονωδίαί εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, «Νέος Ἑλληνισμὸς», 5 (1908), σ. 369-391.

2. Λάμπρος, ἑ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

Προσφωνηματικὸ Λόγο «εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον» ἐνὸς Ἰωσήφ, ποὺ εἶναι στὸν ἴδιο κώδικα μὲ τὴ Μονωδία, διατυπώνει, μὲ κάποια δισταχτικότητα ὅμως, τὴ γνώμη πὼς ἴσως κι ἄλλα ἔργα αὐτοῦ τοῦ κώδικα νάναι τοῦ ἴδιου Ἰωσήφ. Ὅμως ποῖός εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωσήφ δὲν ξέρομεν¹. Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε μὲ βεβαιότητα εἶναι πὼς κι αὐτὴ ἡ Μονωδία εἶναι, σὰν τόσες ἄλλες Μονωδίες καὶ θρήνους τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνώνυμη. Γι' αὐτὸ κι ὅλες τὲς εἶναι γραμμένες πάνω στὸ ἴδιο μοτίβο καὶ ποτισμένες βαθύτατα ἀπ' τὴν ἴδια νοοτροπία.

3. Περὶ ληψῆς τῆς Μονωδίας. Ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας θρηνεῖ τὴν πανάρχαιη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη πολιτεία (= ἄστυ, στ. 2), ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία (στ. 2-6 καὶ 136-137), μὰ ὕστερ' ἀπ' τὴ Νέα Ρώμη (στ. 7), δηλαδὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ *πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου* (στ. 11) — ἔτσι τὴ θέλει τὴν πολιτεία ὁ συνθέτης — ποτὲ ἄλλοτε δὲ δοκίμασε συμφορὰ σὰν τὴν τωρινή (στ. 11-14), ποὺ γιὰ νὰ τὴ θρηνήσουν δὲ φτάνουν οὔτε οἱ τραγικοὶ ποιητές, οὔτε ὁ Ὀμηρος (στ. 78), οὔτε ὁ Ὀρφεάς, οὔτε ὁ Θάμυρης στ. (76-77).

Τὴν πολιτεία αὐτὴ *τὴ φύλαγε ὁ Αἰ-Δημήτριος* (στ. 24) *κι αὐτὸς τὴν προστάτευε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια* (στ. 24-29) *γι' αὐτὸ κι ἦταν ἀπαρτη*. Τώρα ὅμως ἀκόμα καὶ οἱ πέτρες θὰ χύσουν πικρὰ δάκρυα γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς, ποὺ ἄλλους τοὺς πῆραν σκλάβους καὶ τοὺς ἔστειλαν μακριά, ἄλλους τοὺς ἔβαλαν νὰ τραβοῦνε μέρα-νύχτα κουπί, ἐνῶ ἄλλοι πῆραν φαρμάκι καὶ πέθαναν (στ. 45-52).

Παρακάτω θυμᾶται τὶς ὁμορφιὲς τῆς πολιτείας καὶ τὶς συμφορὲς τῆς, ποὺ ξεπερνοῦν καὶ τὴ Σικελικὴ βραδιά (στ. 73) καὶ βάζει αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ εἶναι ἀπ' τ' ἄγραφα *λίγο ἀργότερα ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ δεσπότης τῆς, ὁ ἀδερφός τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης* (στ. 95-98).

Φέρνει ἔπειτα στὸ νοῦ του τὶς συμφορὲς τῶν Ὀλυνθίων καὶ τῶν Φωκέων, ποὺ τοὺς βρῆκαν ἀπ' τὸ Φίλιππο (στ. 110-112), καὶ τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνας, ποὺ δὲ μόπορεσε ν' ἀντισταθῇ μπροστὰ στὴν ὁρμὴ τῶν Περσῶν (στ. 130-135). Πολὺ μεγάλη βέβαια καὶ πολὺ δυνατὴ ἦτανε κι ἡ *πολιτεία τῶν Θεσσαλῶν* (Μακεδόνων), ποὺ ξεπερνοῦσε στὴ δύναμη ὅλες τὶς ἄλλες πολιτείες, μὰ εἶχε κακὸ τέλος, γιατί ἔτσι ἦτανε θέλημα Θεοῦ (στ. 136-139).

Ἀκολουθεῖ στίς γενικὲς τῆς γραμμὲς ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτείας μὲ

1. «..... δύναται ἴσως νὰ νομοθῇ ἔργον Ἰωσήφ τινος, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦτο ἔργον εἶναι ὁ ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι Προσφωνηματικὸς εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα ἔργα τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τίς οὗτος ὁ Ἰωσήφ ἄγνωστον (Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369).

τά βάσανα τῶν κατοίκων της (στ. 140-149 πρβ. καὶ στ. 217-222), ποὺ ὁμοιά της ἔπαθε κάποτε καὶ ἡ Ἀθήνα μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα ἀπ' τὸν Ξέρξη (στ. 150-184), καὶ συνεχίζει τὸ θρῆνο γιὰ τὸ χαμὸ τῆς πολιτείας καὶ τὶς λογῆς-λογῆς καταστροφές της καὶ προπάντων γιὰ τὶς καταστροφές τῶν μνημείων της (στ. 185-222), γιὰ νὰ τελειώσῃ μὲ τὴν εὐχὴ νὰ εἶχε γίνεῖ κἀν Ἀλκυόνη ἡ δύστυχη πολιτεία (στ. 227).

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν καὶ ἡ λογικὴ διάρθρωση τῆς Μονωδίας δὲν παρουσιάζει αὐστηρὴ συνέπεια. Ὁ συνθέτης δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ δώσῃ τὸ ἱστορικὸ γεγονὸς, ὅς εἶναι καὶ στὴν πιὸ ἀτελὴ μορφή του, κι ἐκεῖ ἀπάνω νὰ συνθέσῃ τὸ θρῆνο ἢ νὰ τὸν ἀρχίσῃ καὶ καθὼς θὰ προχωρῇ, νὰ δίνη κι ἕνα-ἕνα τὰ στιγμιότυπα, ποὺ προβάλλουν ἀνάγλυφῃ τὴν ἄλωση. Τὰ βασικὰ λοιπὸν ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς Μονωδίας αὐτῆς, ποὺ πείθουν ἀναμφισβήτητα πὼς θέμα της εἶναι ἡ ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι τ' ἀκόλουθα :

- α. εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου,
- β. ἔχει προστάτη καὶ ὑπερασπιστὴ της τὸν Ἀι-Δημήτηρ,
- γ. ὁ τελευταῖος δεσπότης της ἦτανε ἀδερφὸς τοῦ αυτοκράτορα τῆς Πόλης,
- δ. εἶναι πουλὺάνθρωπη πολιτεία τῶν Θετταλῶν (= Μακεδόνων).

Ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἔχουν πάρα πολὺ στενὴ σχέση μονάχα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ καμιὰ ἄλλη ἐλληνικὴ πολιτεία.

Σὰν πρόσθετο βοθητικὸ στοιχεῖο ἔρχεται τώρα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Μονωδίας, «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ποὺ μπορεῖ βέβαια νάναι τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα, δείχνει ὅμως αὐτὴ πὼς καὶ σ' αὐτὸν δημιούργησε τὴν πεποίθησιν πὼς πρόκειται γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πάλι μαζὶ μὲ τὸ περιεχόμενόν της γενικότερα δὲν ἀφήνουν καμιὰν ἀμφιβολία πὼς ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430.

4. Πηγὲς τῆς Μονωδίας. Γιὰ τὴν ἄλωση αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας δὲν ἔχει καμιὰν ἄμεση ἐμπειρία, στηρίζεται μονάχα στὴ φήμη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴ δίνει στὴν εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη της μορφή, ὅπως θὰ τὴ δώσῃ ἀργότερα ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης Μονωδίας, μὰ σὲ μιὰ μορφή φανταστικὴ, ὑποθετικὴ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ γίνη. Κι αὐτοῦ ἔχουν τὴν αἰτία τοὺς ἡ γενικότητα καὶ ἡ ἀοριστία ποὺ παρουσιάζει ἡ Μονωδία στὸν ἀναγνώστη, ποὺ δὲν ξέρεῖ τὸ περιστατικὸ καλὰ, καθὼς κι ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης τῶν τελευταίων βυζαντινῶν της χρόνων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ συνθέτης σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς Μονωδίας πασκίζει νὰ σταθῇ στὸ στέρεο ἔδαφος τῆς ἱστορίας, ὅμως αὐτὸ ἔχει σχέση μὲ τὴν

προβυζαντινὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης. Μὰ καὶ τότε πέφτει σὲ βασικὰ ἱστορικὰ σφάλματα, ὅπως λόγου χάρι, ὅταν ὀνομάζει τὴ Θεσσαλονικὴ πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου (στ. 11) κι ἂς ἐξηγήσουμε, ὅπως θέλουμε μιὰ τέτοια ἱστορικὴ ἀνακρίβεια. Χτυπητὴ εἶναι ἡ τάση του νὰ δείξει τὴν ἀρχαιομάθειά του, κι αὐτὴ τὸν κάνει ν' ἀνακατεύῃ ἄσκοπα, μὰ κι ἐπιζήμια, πλῆθος εἰδωλογατρικὰ μὲ χριστιανικὰ στοιχεῖα.

5. Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ὁ συνθέτης γράφει τὴ Μονωδία του, μόλις διαδίνεται ἡ εἰδηση γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπηρεασμένος λοιπὸν ἀπ' τὴν ἄλωση κι ἀπ' τὰ διαβάσματά του γύρω ἀπ' τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ποὺ ἡ σπουδὴ τῆς βρισκόταν ἀκόμα στὴν πρώτη της ἐξόρμηση, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ κάμῃ τὴ θεματογραφικὴ του ἄσκηση γύρω ἀπ' τὴν ὁμηρικὴ τεχνοτροπία γενικά.

Ὁ Λάμπρος προσπαθώντας νὰ βρῇ τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὴν ἄλωση αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ τοποθετήσῃ σωστά τὴν ἱστορικὴ τῆς ἀξία γράφει : «...εἶναι πολὺ μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἐλάχιστα εἰσφέρει νέα εἰς τὰ ἤδη γνωστὰ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἔτει 1430. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν οὔτε ἐξ αὐτοψίας οὔτ' ἐκ μελέτης ἐγίνωσκε πολλὰ τινα περὶ αὐτῆς, ἡ δὲ μονωδία αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν στιχοιργικὸν γύμνασμα. Ἀλλ' ὅτι καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων γίνεται σαφὲς ἐκ τῶν στίχων 97-98, ἐν οἷς γίνεται ἀνωνύμως μνεῖα τοῦ κασιγνήτου τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτοι Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Η' καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ»¹. Ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ Λάμπρου εἶναι σωστή. Ἀκατανόητα εἶναι μονάχα ὅσα λέει γιὰ τὸ βαθμὸ τῆς συγγένειας, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη τὸν Η' Παλαιολόγο καὶ στὸν τελευταῖο δεσπότη τῆς Θεσσαλονίκης Ἀνδρόνικο Παλαιολόγο. Ὁ Λάμπρος ἐδῶ τὸν Ἀνδρόνικο μιὰ τὸν θέλει ἀδερφὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μιὰ γιό του. Κι ὅμως, ὅπως ξέρουμε, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶναι δεῦτερος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Β', ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος τρίτος γιὸς του. Ὁ Ἀνδρόνικος αὐτὸς δηλαδὴ εἶναι ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου τοῦ Η' κι ὄχι γιὸς του, ὅπως τὸν θέλει ὁ Λάμπρος, μὰ οὔτε κι ἀδερφὸς τοῦ Μανουὴλ, ἀφοῦ κι ὁ Ἰωάννης κι ὁ Ἀνδρόνικος εἶναι ἀδέρφια καὶ παιδιά τοῦ Μανουὴλ Β'².

1. Λάμπρου, ἑ.ἀ., 5 (1908), σ. 370-371.

2. Φραντζῆς, ἑκδ. Παπαδοπούλου, σ. 70, στ. 14-17 καὶ σ. 125, στ. 1-2. ἑκδ. Βόννης, σ. 65, στ. 14-18 καὶ σ. 122, στ. 2-3. Χαλκοκονδύλης, ἑκδ. Darkó, τ. 1, σ. 192, στ. 13 καὶ σ. 193, στ. 3-4. ἑκδ. Βόννης, σ. 205, στ. 6 καὶ 20. Δούκας, ἑκδ. Grecu, σ. 175, στ. 2-3 καὶ σ. 247, στ. 6-8. ἑκδ. Βόννης, σ. 133, στ. 21-22, σ. 134, στ. 5-6 καὶ σ. 197, στ. 1-4.

6. Ἡ ἀξία τῆς Μονωδίας. Ἡ πρώτη Μονωδία παρουσιάζει μιὰ γενικότητα στοῦ περιεχόμενό της, γιατί τῆς λείπει ἡ ἱστορική βάση. Μιλάει βέβαια γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὴν ἄλωση αὐτὴ ὁ συνθέτης οὔτε τὴν εἶδε οὔτε ἄκουσε ἀπὸ κάποιον νὰ τοῦ τὴ διηγιέται. Ἄκουσε μονάχα πὼς ἔπese ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς Τούρκους. Αὐτὸ πάλι χωρὶς ἄλλο θὰ τόχῃ μάθει ἀπ' τοὺς Βενετσιάνους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐνδιαφέρονταν ἅμεσα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη κι οἱ δικοὶ τοὺς διοικητὲς τῆς Εὐβοίας ἔστειλαν τὴ γνωστὴ μας ἔκθεση¹ μὲ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ συνθέτης τῆς δὲν ἔχει ἱστορική βάση, ποὺ νὰ στηρίξῃ τὴν Μονωδία του, ἀφήνει τὴν φαντασία του νὰ τρέχῃ ἀδέσποτη στὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος, νὰ κορφολογῇ ὀνόματα ἀπ' τὴ μυθολογία, χωρὶς νὰ ἔχουν συχνὰ καμιά σχέση μὲ τὸ θέμα του, καὶ ν' ἀναζητᾷ στὴν ἱστορία περιστατικά, ποὺ νὰ στηρίξῃ τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως μπορούσε νὰ τὶς φανταστῇ αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια γενικότερα τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Μονωδία του δὲ θυμίζει ἀμέσως τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1430.

Ἐξάλλου, μιὰ κι ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς του εἶναι ἡ θεματογραφικὴ ἄσκηση — «ἀπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα» τὸ θέλει ὁ Λάμπρος — ὅπως εἶδαμε, δὲν ἐνδιαφερόταν οὔτε γιὰ τὶς ἱστορικὲς πηγές του οὔτε γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά του.

Ἡ Μονωδία του ὥστόσο μ' ὅλες τὶς γλωσσικές, τὶς μετρικὲς καὶ τὶς ἄλλες τεχνικὲς ἀτέλειές της καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ σχέση της μὲ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πολὺ ρηχὴ, ἔχει τὴν πρωτοτυπία της. Γιατὶ ὁ συνθέτης μὲ τὴ μόρφωση ποὺ διαθέτει καὶ μὲ τὶς φτωχὲς ἱστορικὲς γνώσεις γιὰ τὸ θέμα του προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ Μονωδία μὲ σύγχρονο περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀμηρικὴ τεχνοτροπία.

Β'. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Ἡ δευτέρη Μονωδία μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν διὰ στίχων² ἡρωικῶν» ἀπὸ 338 ἐξάμετρους στίχους βρίσκεται στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Καίρου μὲ ἀριθμ. κώδ. 35 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 180α-186α. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο³, εἶναι γραμμένος στοῦ 15ο αἰώνα.

1. Βλ. τὴ σχετικὴ ἔκθεση τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιο, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 90-92.

2. Ὁ Λάμπρος, ἐνῶ στὴν ἐπιγραφή τῆς Μονωδίας μεταχειρίζεται τὴ λέξη στίχων, στὴν εἰσαγωγή του μεταχειρίζεται τὴ λέξη μέτρον, ὅσες φορὲς χρειάστηκε νὰ τὴ μεταχειριστῇ.

3. Λάμπρος, ἔ.α., 5 (1908), σ. 369.

2. Ὁ σ υ γ γ ρ α φ έ α ς. Ποιός εἶναι ὁ συνθέτης κι αὐτῆς τῆς Μονωδίας, δὲν ξέρουμε. Εἶναι κι αὐτὴ σὰν τόσα ἄλλα βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ποὺ τὰ γράφουν ἀνώνυμα, ἀφοῦ στὴ μεσαιωνικὴ κοινωνία τὸ ὄνομα, ὅταν κιόλας δὲν ἦταν ἀπὸ τζάκι, δὲν εἶχε καμιάν ἀξία. Ὁ συνθέτης πρέπει νὰ εἶναι κάποιος Ἑλληνοπόπουλος, ποὺ φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, λίγο πρὶν πέση ἢ Πόλῃ ἢ καὶ ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὸ πέσιμό της, ἔφτασε πρόσφυγας, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, στὴ φιλόξενη Ἰταλία, ὅπου βρῆκε στοργικὸ καταφύγιο. Ἐδῶ λοιπὸν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ σπουδάσῃ τὴ λογοτεχνία τῶν προγόνων του, ἀφοῦ τὴ σπούδαζαν τόσοι ἄλλοι ξένοι. Δὲ μπορούμε ὁμῶς νὰ πιστέψουμε πὼς εἶναι Θεσσαλονικιός, γιατί τότε τὸ ἐνδιαφέρον του θὰ ἦτανε πιὸ ζωηρὸ καὶ θάθελε νὰ πῇ περισσότερα καὶ πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴ συμφορὰ αὐτῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

3. Π ε ρ ῖ λ η ψ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ἡ μονωδία ἀρχίζει μὲ τὸ θρῆνο γιὰ τὴν πιὸ ὁμορφὴ καὶ τὴν πρώτη πολιτεία, ἀλλ' ὕστερ' ἀπ' τὴν Πόλῃ, ποὺ χάθηκε καὶ ποὺ τὴ συμφορὰ της δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὴ θρηνήσῃ οὔτε ὁ καλύτερος τραγουδιστὴς τῆς ἀρχαιότητος (στ. 1-10). Συγκρίνοντας ἔπειτα τὴν συμφορὰ της μὲ τὴ συμφορὰ τῆς Θήβας ἀπ' τὸ Μεγαλέξανδρο (στ. 11-18) συνεχίζει μὲ τὸ θρῆνο (στ. 19-43) γιὰ νὰ θυμηθῇ τὴ συμφορὰ τῆς Ἱερικῶς (στ. 44-54). Θυμᾶται ὕστερα πὼς τὴν πολιτεία αὐτὴ τὴν ὑπερασπιζόταν παλαιότερα ὁ "Αἰ-Δημήτρης καὶ γι' αὐτὸ ἦτανε τότες ἅπαρτη, μὰ τώρα ἔπεσε ἀπ' τίς ἁμαρτίες τῶν κατοίκων της (στ. 55-66) καὶ δίνει μιὰ γενικὴν εἰκόνα τοῦ τί τραβήζανε αὐτοὶ πέφτοντας στὰ χέρια τῶν Τούρκων (στ. 67-83).

Ὅμως τοὺς κατοίκους της τοὺς βρῆκε παλιότερα κι ἄλλῃ ἀνάλογη συμφορὰ, ὅταν τὴν πῆραν οἱ Σαρακηνοὶ κουρσάροι, ποὺ, ἀφοῦ τὴν διαγούμισαν, ἔσφαζαν ὅλους τοὺς ἡλικιωμένους κι ἄρρωστους, πῆραν σκλάβους ὅλους τοὺς νέους καὶ τίς νέες, τοὺς φόρτωσαν στὶς φελοῦκες τους, ἔβαλαν φωτιά στὴν πολιτεία καὶ ξεκίνησαν ἀφήνοντας πίσω τους ἓνα θέαμα σπαραχτικὸ (στ. 83-111).

Ξαναγυρίζει πάλι στὸ θρῆνο γιὰ τὴν τωρινὴ συμφορὰ τῆς πολιτείας κι ἀπ' τὸ στίχο 131 τὴν περιορίζει στὴν πολιορκία της. Τὴν τρίτῃ μέρα κιόλας, λέει ὁ συνθέτης, μόλις ἀρχισε ἡ πολιορκία (στ. 155), ἡ πολιτεία πέφτει κι οἱ ἐχθροὶ σὰ σμᾶρι ἀρχίζουν νὰ τρέχουν μέσα στοὺς δρόμους καὶ νὰ τὴ διαγυμίζουν. Δίνει ἓνα γενικὸ στιγμιότυπο ἀπ' τὴν συμφορὰ τῶν κατοίκων της καὶ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο, ποὺ οἱ ἐχθροὶ ἀρχίζουν ν' ἀνοίγουν τοὺς τάφους καὶ νὰ γκρεμίζουν τοὺς ναοὺς, γιὰ νὰ βροῦνε κρυμμένους θησαυροὺς (στ. 188).

Κάποτε — θυμᾶται ὁ συνθέτης — κι ὁ Συναχειρὴμ πῆγε νὰ πάρῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἀναγκάστηκε ὁμῶς νὰ γυρίσῃ πίσω μὲ τὰ λίγα ἀπομεινάρια

τοῦ στρατοῦ του καταντροπιασμένος. Μὰ δὲν ἔγινε κι ἐδῶ τὸ ἴδιο (στ. 189-204). Δίνοντας μάλιστα τὴν εἰκόνα τοῦ μακελιοῦ, ποὺ ἔγινε μέσα στὴν πολιτεία, μεταχειρίζεται κι αὐτὸν τὸν ἴδιο ὁμηρικὸ στίχο, ποὺ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ἀναγνώστης στὸ Χρονικὸ του :

Ἑλλώρια μὲν οἰωνοῖσι πᾶσιν ἔθεντο
κύνεσι... (στ. 210-211).

Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα ἡ Μονωδία διηγίεται τὸ γεγονός, ὅπως τὸ ἐκθέτει τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μαζί με τὴ Μονωδία, ποὺ βρίσκεται στὸ τέλος του. Κάποια στιγμή κιόλας ὁ συνθέτης φέρνει στὴν ἀνάμνησή του καὶ τὴ Βενετοκρατία (στ. 248-275), γιὰ νὰ συνεχίσει τὸν ὕμνο γιὰ τὶς ὁμορφιὲς τῆς πολιτείας, μὰ καὶ τὸ θρῆνο γιὰ τὸν ἄδικο χαμὸ τῆς. Ἄν ὅμως δὲ λήη, ποιά εἶναι ἡ πολιτεία αὐτή, δὲ δυσκολεύεται κανεὶς καὶ νὰ καταλάβῃ πὼς πρόκειται γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὸ μεγαλύτερο λοιπὸν μέρος τῆς Μονωδίας αὐτῆς μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Μονάχα ποὺ κι αὐτή, στὴ λογικὴ διάρθρωση τῶν περιστατικῶν, παρουσιάζει ἀνάλογη ἀκαταστασία με τὴν πρώτη Μονωδία. Στέκομαι μονάχα σὲ δυὸ συγκεκριμένα παραδείγματα: γιὰ τὸν Ἀι-Δημήτρη μιλάει δυὸ φορές (στ. 55-65 καὶ 301-309), ἐνῶ γιὰ τὴν τύχη τῶν κατοίκων τρεῖς (στ. 67-84, 121-188 καὶ 205-334). Ἐνα ἄλλο μέρος καταγίνεται με τὴν παλιότερη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κι ἕνα τρίτο τέλος, τὸ πιὸ μικρὸ αὐτό, ἔχει στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴ μυθολογία κι ἀπ' τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅμως γιὰ πολὺ περισσότερα πράγματα θὰ φωτίσουν τὸν ἀναγνώστη οἱ συγκριτικοὶ πίνακες, ποὺ ἀκολουθοῦν.

4. Συγκριτικοὶ πίνακες

α. μεὶ στοιχεῖα γλωσσικὰ

Μονωδία 1η		Μονωδία 2η	
Ἀἶδαο πυλάων	στ. 149	Πύλαις Ἀἶδαο	στ. 20
		ἔς πύλας Ἀἶδαο	στ. 277
ἄλεγεινὸν θέαμα	στ. 148	θέαμα ἄλεγεινὸν	στ. 109
		ἄλεγείνω	στ. 122
... Ὡ πόποι, τί δέ, οὐ πλήθη μερόπων τ' ἀχθαίρη ἀμ- πλακιῶν		ὥς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο ἔνεκα ἀμ- πλακιῶν	στ. 230
ταῦτη τοι θεῖον δ' ἄρ ἡμέας λι- πὼν γ' ὄντως;	στ. 32-34		
ἀμπλακία	στ. 33	ἀμπλακία	στ. 230
ἀμφιτρίτη	στ. 6, 49	ἀμφιτρίτη	στ. 246, 295

Μονωδία 1η

ἀριστεύς δ' ὃ γε θεῖος μύστης φρου-
ρὸς ταύτην στ. 24
ἄστν, στ. 2, 11, 43, 65, 157
Ἄστν Φιλίππου στ. 11

δαίμων δ' ἄρα τις βασκίνας τοῦτό
γε ρίψας στ. 104
νόον μέντοι γε παρεόντ' οὐτ' ἔσχον
γ' ὡς ἐχρῆν στ. 105
... θεοῖο δ' ἄρα

τὴν δ' ὥστ' ἐκπέρσαι βαρβάρων
ἔθνεϊ δόντος στ. 138-139
ἐχθαίρω στ. 33
διεχθαίρω στ. 41
μεσσηγὺς στ. 6, 18

μετίει τόνδ' ἀξίως στ. 159

νεῶν κάλλη στ. 206

οἷδ' οἱ προῶλεις πανῶλεις τε στ. 47

πύλαι στ. 80, 149, 219

... σμῆνος βαρβάρων στ. 30

δείλαιοι Φωκαεῖς στ. 112

Δηλαίων τ' Ἑρρετριαίων στ. 164

ὃ δηλαῖα πασῶν πολίων στ. 185

ὡς ὠφελλον ἄρα στ. 147

οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε

θ' Ὀμήρου γλῶττ' ἐξαρκεῖ...

στ. 8-9

Μονωδία 2η

κλέος ἀήττητον Δημητρίου στ. 55
θεῖος Δημήτριος στ. 309
ἄστν, στ. 8, 29, 107, 130, 142, 222, 245
Φιλίπποιο ἄστν στ. 8
Φιλίπποιο γε ἄσται στ. 130
Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἰσπραξίς τε
δικαίη/ὦν πεπαρφνήκαμεν θεῖον ἐπ'
ἀσυγγνωστα; στ. 65-66

ἐχθαίρω στ. 323

μεσσηγὺ στ. 293

ὑμνήσ' ἀξίως στ. 34

μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως στ. 120

Τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ... στ. 221

νηῶν ἀπειρων ἀμίμητον ἰδέσθαι

χρῆμα στ. 33

νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέν-

των στ. 297

ἐξώλης προόλης τε στ. 134

προῦκειτ' ἀλεγεινὸν παντ' ἐσόρα-

μα στ. 36

προῦκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα

στ. 80

... προῦκειντ' εἰς ἄγος... στ. 229

πύλαι στ. 20, 277

᾽Ως σμῆνος μελίσσων στ. 158

ἢ δηλαῖα στ. 20

᾽Ως ὀφελόν γε... στ. 20

Μονωδία 1η

Οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἡ λύρα τρα-
γωδεῖται ταυτί· μῆτε Θάμυρις δ' ἄρ'
ἐξαρκεῖη . . . στ. 76-77
ἄστν γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνο-
μένων/οἶόν τ' ἦδη γ' Εὐρώπης τε
μέγ' Ἀσιάτιδος/γαίης κάρτα πελώ-
ριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε στ. 2-4

Μονωδία 2η

Ὀρφέως ἦττηνται μουσικοῦ Θαμύ-
ριδός τε
λύρ', ἐτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμο-
νος Λεσβαίου στ. 6-7

Εὐκόλη εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δυὸ συνθέτες ἡ ἐξύμνηση τῆς Θεσσαλονί-
κης. Σ' αὐτὸ τοὺς βοηθοῦν πολὺ καὶ τὰ παλαιότερα κείμενα, ποὺ μπορού-
σανε νὰ ἔχουν στη διάθεσή τους. Σημειῶνω ἐδῶ τὴν ἀνάλογη φρασεολο-
γία, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ καθένας τους.

ἄγαλμα δ' ἐσταδς πάντοσ' ἐνιδρυ-
μένον γε στ. 13

ᾠ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι
θεῖον στ. 66

πολίων ἀρίστων τήν δε στ. 101

πόλεως εὐναιομένης Θετταλῶν/ῶσ-
περ ἅπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων
τε στ. 136-137

Θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἡὲ
θαλάττης στ. 188

ἀρίζηλον . . . ἄστν στ. 29

Ἀειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων
τε βρίθουσα στ. 121-122

. . . Θετταλῶν τε
πρωτίστην πόλεων στ. 131-132

ᾠ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἔρα-
τεινόν τε στ. 223

ᾠ πάρος μαρτύρων ἀγλαῖσμα θεῖον
στ. 225

Ἡρθης μὲν πρότερον κρείττων πο-
λίων στ. 280

Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ
μάλα/τερπνῇν, ἡδίστην ἐπιβάλλου-
σιν ὀφθαλμοῖς,/χάριν ὄσσην βρα-
βεύοντι θέσεώς τε θεωρίας/καὶ
προσέτι γ' ἀπολαύσεως.

στ. 284-287

Ἀγαλμα Θετταλῶν στ. 310

Ἀλλά, μιὰ καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀπαραίτητο φυσικὰ τοὺς εἶναι νὰ
μιλήσουν καὶ γιὰ τὸν Ἀι-Δημήτρη. Ἔτσι τὸν θυμᾶται ὁ πρῶτος συνθέτης
(στ. 23-29), ἀλλὰ τὸν θυμᾶται κι ὁ δεύτερος δυὸ φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309).

β. μέ στοιχεῖα μυθολογικά

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
*Αἶδης	149	20, 277
*Αλκιώνη	227	—
*Αρης	—	110, 154
Δίκη	158	—
*Ερκούλιος	—	305
*Ερμῆς	—	298
*Ηλιάδες	225	—
*Ηλιος	195	—
*Ηρακλῆς	68	—
*Ηφαιστος	—	103
*Ηὼς	71	—
Θάμυρις	77	6
*Ιρις	—	28
Λυκοῦργος	213	—
Μίνως	212	—
Μοῦσαι	207	187, 298
Νύμφαι	15	—
*Ορφεὺς	76	6
Πληϊάδες	193	—
Ραδάμανθους	210	—
Σελήνη	195	—
Τέρπανδρος	—	7
*Υάδες	193	—
*Ωκεανὸς	10, 198	—
*Ωρίων	194	—

γ. μέ στοιχεῖα ἱστορικά

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
*Αγαρ	—	132, 252
*Αδριανὸς	—	127
*Αθηνᾶ	154	—
*Αθηναῖοι	184	—
*Αθήνησι	73, 151, 169	242
Αἰγαῖον	156	—
Αἴγυπτος	—	87

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
*Αλέξανδρος	—	13
*Αντωνίνος Μάρκος	125	—
*Ασία	—	170, 295
*Ασιάτης	—	75
*Ασιάτις γῆ	3-4	75
Αὐσόνιοι	—	79, 176, 242, 324
Βαβυλώνιοι	130, 151	—
Γάζα	—	312
Γεώργιος	—	93
Δαρεῖος	133	—
Δημήτριος	—	55, 309
*Ελλάς	153, 168	293
*Ελλην	180, 211, 224	—
*Ερετριεύς	164	—
Εὐβοία πόλις	93	—
Εὐρώπη	3	2, 271, 296
Θεός	—	84
Θετταλοὶ	136, 168	131, 310
Θῆβαι	—	13
Θηβαῖοι	18, 167	13
*Ιεριχούντια τείχη	—	44
*Ιερουσαλήμ	—	191
*Ιησοῦς	—	45
*Ιορδάνης	—	45
*Ισμαηλῖται	—	262
*Ισραηλῖτης	—	46
Κουρῆται	—	175
Κῦρος	132	—
Λάκωνες	168	—
Λατῖνοι	—	250, 260
Μακεδονία	—	129, 293
Μῆδοι	132	—
Ναζιραῖοι	—	84, 177
Ναυή	—	46
Ξέρξης	152	—
*Ολύμπιος	—	51
*Ολυμπος	40, 72, 197	165, 199, 288, 314
*Ολύνθιος	111	—

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ὅμηρος	8	—
Πέρσαι	132	202, 239
Περσὶς γῆ	—	190
Ρωμαῖοι	98	—
Ρώμη	7	—
Σαλαμίς	174	—
Σαρακηνοὶ	—	87
Σεμίραμις	130	—
Σεναχηρεῖμ	—	189, 202
Σικελικὸν πάθος	73	—
Σιδῶν	—	119, 214
Σμύρνη	123	240
Σόλων	210	—
Τροίζην	173	—
Φίλιππος	11, 110	8, 130
Φωκίων	112	—

Οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν τὰ κοινὰ γλωσσικά στοιχεῖα καὶ τοὺς κοινούς λεκτικούς τρόπους, καθὼς καὶ τὰ μυθολογικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ συναντοῦμε στὶς δύο Μονωδίες κι ἐπαληθεύουν κι ἀπ' τὴ δική τους πλευρὰ τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσά τους. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δείχνουν ἀκόμα κι ὡς ποιοῦ βαθμοῦ ὁ κάθε συνθέτης εἶναι ἀρπαγμένος ἀπ' τὴ μυθολογία ἢ ἀπ' τὴν ἱστορία καί, πέρ' ἀπ' αὐτά, τίς πρώτες ἐπιδράσεις καὶ τὴν πορεία γενικά, ποὺ ἔχουν πάρει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία.

Ἔτσι ὁ πρῶτος συνθέτης πατάει γερά περισσότερο στὴ μυθολογία, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀπλώνεται περισσότερο στὴν ἱστορία. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὄχι μονάχα στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, μὰ καὶ στὴν ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ προπάντων στὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων (Παλαιὰ Διαθήκη). Γενικότερα οἱ πίνακες αὐτοὶ δείχνουν πὼς ὁ συγγραφέας, ποὺ συναρπάζει τοὺς σπουδαστὲς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, εἶναι ὁ Ὅμηρος. Ἐνῶ ὅμως ὁ πρῶτος συνθέτης βρίσκεται ἀκόμα στὰ πρῶτα βήματα τῶν ὁμηρικῶν σπουδῶν του, ὁ δεύτερος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ποὺ πρέπει νὰ ἔχη γράψει τὴν Μονωδίαν του κάμποσα χρόνια ἀργότερα, παρουσιάζει μιὰ σημαντικὴ πρόοδο στὴ γνωριμία του μ' αὐτές.

Σημειώνουμε τὰ κυριότερα στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴν πρώτη Μονωδία ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης :

Α'. Ἐξωτερικά

α. *Ἡ ἴδια ἐπιγραφή.* Ἀλλά ἡ δεύτερη Μονωδία τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ τῇ συμπληρώνει μετ' τὴ φράση «διὰ μέτρων ἥρωικων». Καὶ οἱ δύο τοὺς ἐπιγραφὲς ὥστόσο πρέπει νάβαι κάποιου ἀντιγραφῆ τοῦ κώδικα.

β. *Τὸ κοινὸ μέτρο.* Καὶ οἱ δύο Μονωδίαι εἶναι ἑμμετρες στὸ δαχτυλικὸ ἐξάμετρο.

γ. *Ἡ κοινὴ γλῶσσα.* Οἱ συνθέτες στηρίζονται βέβαια στὴν ὁμηρικὴ διάλεχτο, ἀλλὰ δανεῖζονται καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν ἄττικὴ καὶ τὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μιλήσουν γιὰ σύγχρονά τοὺς περιστατικά. Οἱ ἴδιες λέξεις, φράσεις, ἐκφράσεις, οἱ ἴδιοι λεκτικοὶ τρόποι γενικά, ποὺ συχνὰ ὁδηγοῦν τὸ συνθέτη νὰ ἀντιγράφη κι ἀνάλογα νοήματα.

Β'. Ἐσωτερικά

Ἀλλὰ ἡ ἐπιγραφή, τὸ μέτρο καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖα ἐξωτερικά καὶ δείχνουν μονάχα τὴ φαινομενικὴ σχέση τῶν δύο Μονωδιῶν. Τὴ σχέση αὐτὴ, ἀκόμα στενότερη, τὴ δείχνουν προπάντων στοιχεῖα ἐσωτερικά. Καὶ τέτοια στοιχεῖα εἶναι :

α. *Τὸ κοινὸ θέμα.* Καὶ οἱ δύο μιλοῦν γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Οἱ συνθέτες μπορεῖ νὰ μὴν ἀναφέρουν πουθενὰ τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ μαρτυρεῖ ὅμως αὐτὸ ἡ προσεχτικὴ μελέτη τῆς πρώτης καὶ ὁλοκάρηρα τῆς δευτέρης Μονωδίας.

β. *Τὰ κοινὰ μυθολογικὰ ἢ ἱστορικὰ στοιχεῖα* καὶ ἡ ἀναφορά τοὺς σὲ ἄλλα ὁλόδια ἱστορικὰ περιστατικά τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

γ. *Τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ στοιχεῖα* ἡ δεύτερη Μονωδία τὰ παίρνει ἀπ' τὴν προβυζαντινὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ μ' αὐτὸ προπάντων κάνει τὶς παρομοιώσεις τῆς. Ὅμως συχνὰ θυμᾶται καὶ τὴν Ἀνατολικὴ ἀρχαιότητα. Ἄφθονο παίρνει ἀκόμα καὶ τὸ μυθολογικὸ στοιχεῖο, ποὺ τὸ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ χρωματίσῃ καλύτερα καὶ νὰ φωτίσῃ περισσότερο τὰ διάφορα ἐπεισόδια καὶ νὰ δώσῃ κίνηση καὶ ζωντάνια στὸ μικρὸ αὐτὸ ἔπος, ποὺ πάει νὰ συνθέσῃ. Παράλληλα αὐτὸ τὸ εἰδωλοατρικὸ στοιχεῖο δημιουργεῖ μέσα μας τὴν ψευδαίσθηση ἑνὸς παγανισμοῦ. Μὰ καὶ κάτι ἄλλο· ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καθὼς ἀπλώνονται σ' ὅλη τὴ Μονωδία καὶ προβάλλουν κυρίαρχη τὴ σιλουέτα τοὺς, μαρτυροῦν πὼς κι αὐτὴ ἔχει θεματογραφικὸ σκοπὸ κι εἶναι, ὅπως λέει ὁ Λάμπρος γιὰ τὴν πρώτη, «ἐν ἀπλοῦν στιχογραφικὸν γύμνασμα»¹.

δ. *Τὰ πολλὰ κοινὰ γραμματικά, συνταχτικά, γλωσσικά καὶ μετρικά λάθη,*

1. Λάμπρου, ἔ.α., 5 (1908), σ. 371.

πού, κοντὰ στ' ἄλλα, δείχνουν πὼς οἱ συνθέτες μας ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου. Πολλὰ ὥστόσο ἀπὸ τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι καμωμένα ἐπιταυτοῦ, γιὰ νὰ πετύχουν τὸ μέτρο, πού, παρ' ὅλ' αὐτὰ, δὲν τὸ καταφέρνουν συχνά.

ε. *Τὸ κοινὸ περιῆγραμμα καὶ ἡ κοινὴ τεχνική*¹. Ἄν ἀντικρίσουμε τώρα στὸ σύνολό της τὴ δεύτερη αὐτῇ Μονωδία καὶ συνοψίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὴν τεχνικὴ καὶ τὶς πηγές της, φτάνουμε στὰ παρακάτω συμπεράσματα: πρῶτα-πρῶτα πὼς τὴ συνθέτουν δυὸ ἐνότητες, ἔπειτα πὼς ἀπ' αὐτὲς ἡ μιὰ στηρίζεται στὴν πρώτη Μονωδία, ἀπ' ὅπου, ὅπως εἶδαμε, ὁ συνθέτης παίρνει πολλὰ στοιχεῖα. Ὁ συνθέτης δηλαδὴ τῆς δευτέρας Μονωδίας γνώριζε καλὰ τὴν πρώτη. Ὅταν ὅμως γνώρισε καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη² καὶ βρέθηκε μπροστὰ σ' ἓνα ὑπεύθυνο κείμενο γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχε ὅ,τι τοῦ χρειαζόταν γιὰ μιὰ καινούρια Μονωδία, καὶ τὸ στέρεο ἱστορικὸ ἔδαφος καὶ τὴν τεχνικὴ μὲ τὸ ἄφθογο μυθολογικὸ καὶ ἱστορικὸ ὕλικό, ὅπως τὸδινε ἡ πρώτη Μονωδία. Ἀκολουθώντας τώρα δουρικὰ τὴν πορεία τῆς πρώτης Μονωδίας ὁ δεύτερος διορθώνει, ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει τὸ μέτρο, τὰ γραμματικά, συνταχτικά, μετρικά, γενικότερα ὅλα τὰ γλωσσικά της λάθη καὶ προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ καινούρια Μονωδία. Ἀλλὰ ἔτσι στὴν οὐσία ὁ δεύτερος συνθέτης διασκευάζει τὴν πρώτη Μονωδία. Κρατᾷ τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ὕλικό, βγάζει ὅσα μυθολογικά στοιχεῖα νομίζει ἄχρηστα γιὰ τὸ σκοπὸ του καὶ στὴ θέση τους βάζει ἱστορικά, πού δανεῖζεται ἀπ' τὴν Παλιὰ Διαθήκη. Τέλος παίρνει καὶ ἀπ' τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη³ κάποια γενικὰ στιγμιότυπα γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ συνθέτει τὴ Μονωδία του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δεύτερη αὐτῇ Μονωδία παρουσιάζει ἐπίσης βασικὲς τεχνικὲς ἀδυναμίες, ὅσο κι ἂν αὐτὲς εἶναι λιγότερες ἀπ' τῆς πρώτης. Ὁ συνθέτης ὥστόσο ἐδῶ φαίνεται πὼς ἔχει πολὺ περισσότερες πνευματικὲς ἱκανότητες, φυσικὲς κι ἀποκτημένες. Ξέρει καλύτερα τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν τεχνοτροπία του, διαθέτει πλατύτερη μόρφωση καὶ πιὸ γερὴ ἱστορικὴ κατάρτιση, ὅπως τουλάχιστον τὸ δείχνει ἡ εὐκολία του νὰ συγκρίνῃ τὶς συμφορὰς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὰς ἄλλων πολιτειῶν. Κάτι τέτοιο τὸ ἔκαμε βέβαια κι ὁ συνθέτης τῆς πρώτης Μονωδίας, ἀλλὰ τῆς δευτέρας καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει πιὸ γόνιμη φαντασία κι ἀνώτερη συνθετικὴ ἱκα-

1. Ἀνάμεσα στὰ κοινὰ τους σημεῖα οἱ συνθέτες μας δὲν παραλείπουν νὰ ἐξηγήσουν — κοινὴ συνήθεια αὐτῇ ὅλων τῶν Βυζαντινῶν —, ὅπως ξέρομε, ὅταν μιλοῦν γιὰ ἀνάλογα φαινόμενα πὼς ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε, ἀπὸ ἁμαρτίες τῶν κατοίκων της.

2. Τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη τὴ βλέπουμε οἱς σημειώσεις γιὰ τὴ δεύτερη Μονωδία.

3. Λάμπρου, ἑ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

νότητα. Γι' αυτό κι ο στίχος του έχει πλαστική ικανότητα και τεχνικήν ἀρτιότερη.

Όλα αὐτὰ ὅμως τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν δυὸ Μονωδιῶν ἔκαμαν τὸ Λάμπρο νὰ διατυπώσῃ τὸ περίεργο, μὰ καὶ ἀντιφατικὸ συμπέρασμα, πὼς «Περίεργον δ' εἶναι, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα, καίπερ ὄντα ὅλως ἀνεξάρτητ' ἀλλήλων, ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά»¹. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ οἱ δυὸ Μονωδιές ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα δὲ μπορεῖ νάναί κι ἀνεξάρτητες ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ μάλιστα «ὅλως». Ἰσα-ἴσα ποὺ αὐτὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ πιστέψουμε πὼς οἱ Μονωδιές ἢ ἀντλοῦν ἀπ' τὴν ἴδια πηγὴ, ἢ ἡ μιὰ ἀντιγράφει τὴν ἄλλη. Ἀλλά, μιὰ καὶ ἡ δευτέρη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη καὶ παίρνει ἀπ' αὐτὴ, ὅπως εἶδαμε, τόσα στοιχεῖα, ἢ πρώτην ὑπόθεσιν πέφτει ἀμέσως ἀπὸ μόνῃ της.

Συνεχίζοντας παρακάτω ὁ Λάμπρος λέγει πὼς «...ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ δυὸ ταῦτα στιχορρήματα ἐγράφησαν οἰονεὶ ἐξ ὑποδείγματος καθ' ἐνιαίας ὑποθήκας καὶ ὁδηγίας διδασκάλου τινὸς ὑπὸ μαθητῶν αὐτοῦ περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδάζόντων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ δοὺς τὴν ἐντολὴν τῆς συντάξεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Θεσσαλονικεὺς Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, ὅστις ἄλλως ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς γενετεῖρας ἀπῆλθεν ἀλγῶν εἰς τὴν Ἱταλίαν»².

Δὲν νομίζω ὅμως πὼς, ἐπειδὴ ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρέπει νάναί καὶ Θεσσαλονικιὸς αὐτὸς ποὺ διηγῆθηκε τὸ περιστατικὸ στὸ συνθέτη τους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ὅπως ξέρουμε, στὴ Θεσσαλονικὴ ἦτανε κι ἄλλοι ξένοι, καὶ προπόντων Βενετσιάνοι, στρατιωτικοὶ καὶ ἔμποροι, ποὺ εἶδαν τὴν ἄλωση καὶ θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ τῇ διηγηθοῦν. Ἔτσι ὅμως πέφτει καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Λάμπρου πὼς γιὰ τὶς Μονωδιές δασκάλεψε τοὺς συνθέτες τοὺς ὁ Θεόδωρος Γαζῆς. Γιατί, ἂν τοὺς δασκάλεψε αὐτός, θὰ πρέπη τὸ λιγότερο καὶ οἱ δυὸ Μονωδιές νὰ εἶχαν τὸν ἴδιο ἱστορικὸ σκελετό, ἀφοῦ πρόσφερε καὶ στοὺς δυὸ τὸ ἴδιο ἱστορικὸ ὕλικό. Ἐπρεπε ὅμως τότε νὰ εἶναι ἀκόμα ὅμοια καὶ κάποια ἰδιαίτερα στιγμιότυπα ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ μπορεῖ βέβαια νὰ μὴν τὰ σημείωσε στὸ Χρονικὸ του ὁ Ἀναγνώστης, ἦτανε ὅμως ζωντανὰ βιώματα τοῦ Γαζῆ. Ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως δέχεται ὁ Λάμπρος, ὁ Γαζῆς ἔφυγε³ ἀπ' τὴ Θεσσαλονικὴ σὺν πέρασαν μερικὰ χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωσή της, θὰ πῇ πὼς ἔζησε ὅλες τὶς δραματικὲς φάσεις, ποὺ πῆρε ἢ ἄλωσή της καὶ ἡ κατοπινὴ της κατάντια. Θάπρεπε λοιπὸν νὰ εἶχε διηγηθῇ στοὺς συνθέτες μας καὶ κάποια

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

2. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

3. A. Gercke, Theodoros Gazes, «Festschrift der Universität Greifswald», Greifswald 1903. Εἶναι ἡ πιὸ ὀλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὸ Γαζῆ, ποὺ ἔχουμε ἴσαμε σήμερα.

χαρακτηριστικά καθέκαστα, πού ωστόσο δε συναντούμε στις Μονωδίες, γιατί δέν έχουν καμιά σχέση με τὸ Γαζή. Ἔτσι κι αὐτὴ ἡ ὑπόθεση εἶναι ἀποτυχημένη. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε πὼς τὰ κοινὰ σημεῖα ἔχουν τὴν αἰτία τους πρῶτα στὸ γεγονός πὼς ἡ δευτέρη Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη κι ὕστερα στὸ κοινὸ τους θέμα.

Ἄς δεχτοῦμε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή, πὼς ὁ Γαζὴς ἔδωσε τὴν ἱστορικὴ βάση στοὺς συνθέτες μας, γιατί τάχα τοὺς εἶχε μαθητές. Τότε πὼς θὰ ἐξηγήσουμε τὰ κοινὰ μυθολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, τὶς παρομοιώσεις, τὸν κοινὸ λεξικὸ θησαυρὸ καὶ τὴν κοινὴ τεχνοτροπία τους, ἀφοῦ ὁ καθένας ἐργάστηκε χωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα; Γιατὶ οἱ δύο συνθέτες διαφέρουν μεταξὺ τους καὶ στὶς πνευματικὲς τοὺς ἱκανότητες καὶ στὴν ἀρχαιομάθειά τους.

Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε πὼς πρῶτα ἔγραψαν τὴ Μονωδία, πού ἔρχεται δευτέρη στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου (πρώτη ἐδῶ) καὶ με βάση αὐτὴ ἔγραψαν τὴν ἄλλη (πρώτη στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου, δευτέρη ἐδῶ).

5. Ν Ε Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α. Κοντὰ ωστόσο σ' ὅλα τὰ γενικὰ γιὰ τὴν ἄλωση, ὁ συνθέτης της προσφέρει καὶ δύο καινούρια στοιχεῖα: α) πὼς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ἔξι χιλιάδες (6.000) Θεσσαλονικιοὺς (στ. 179-180). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὑπερβολικὸς. Τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μιλάει γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000)¹ σκλάβους, ἀλλὰ δὲ μιλάει γιὰ σφαγὴ, ὅπως δὲ μιλάει καὶ ἡ βενετσιάνικη ἔκθεση. Σημειώνει μονάχα πὼς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ὅποιο σκλάβο δὲ μπορούσε νὰ περπατήσῃ². Γιατὶ οἱ Τούρκοι ἐνδιαφέρονταν περισσότερο νὰ πάρουν σκλάβους καὶ νὰ διαγυμίσουν τὴν πολιτεία, πού ἦτανε ξακουστὴ γιὰ τὰ πλούτη της, παρὰ νὰ σφάξουν³. β) Ἕνα ἄλλο στοιχεῖο τοῦ ἔπειτα εἶναι πὼς τάχα ὁ σουλτάνος Μουράτ ἔκαψε τὴ Θεσσαλονίκη (στ. 103). Ἀλλὰ κι αὐτὸ δέν εἶναι σωστό, γιατί κανένα ἄλλο κείμενο δὲ δίνει μιὰ τέτοια πληροφορία, μὰ οὔτε καὶ ἡ κατοπινὴ μορφή τῆς πολιτείας τὸ μαρτυρεῖ. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη βεβαιώνει πὼς ὁ Μουράτ ὄρισε ἐπιτροπή, πού νὰ καταγράψῃ ἕνα-ἕνα τὰ σπίτια, γιὰ νὰ τὰ μοιράσῃ στοὺς Τούρκους, πού ἔφερε ἀπ' τὰ Γιανιτσὰ ἢ στοὺς Θεσσαλονικιοὺς, πού ξαγόρασαν ὅπως-ὅπως τὴ λευτεριά τους

1. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Μονωδία ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια Γιάννη Τσάρα, Θεσσαλονίκη 1958 (στὴ συνέχεια Ἀναγνώστης) σ. 42, 11-12.

2. Ἀναγνώστης, ἑ.ἀ., 42, 29-32

3. Ἐξάλλου, ὅταν πῆγε στὴ Βενετία ἡ δευτέρη πρεσβεῖα τῆς Κοινότητος τῆς Θεσσαλονίκης (Ἰούλιος τοῦ 1429) γιὰ νὰ κάμῃ τὰ παράπονά της στὸ Δόγη, ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Θεσσαλονίκης, πὼς «οἱ ἰδικοὶ μας ἔμειναν τόσοι λίγου» (Μέρτζιου, ἑ.ἀ., σ. 75).

καί ξαναγύρισαν στη Θεσσαλονίκη, ἐνῶ τὰ καλύτερα σπίτια καί τὰ μοναστήρια τὰ χάρισε στοὺς δικούς του καί στοὺς ἀξιωματούχους του¹.

Γι' αὐτὸ καί ἡ γνώμη τοῦ Λάμπρου πὼς «πρῶτος στιχουργὸς (δηλαδὴ ὁ δεῦτερος ἐδῶ) ὁ ποιήσας τὴν ἐν τῷ κώδικι τοῦ Καίρου περιλαμβανομένην μονωδιάν, ὅστις φαίνεται ἡ ἐξ αὐτοψίας πολλὰ γινώσκων ἡ ἐξ ἀκοῆς πολλὰ περὶ αὐτῆς μαθὼν»², δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Ὁ συνθέτης μας οὔτε εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, οὔτε ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά του γι' αὐτὴ ἀπὸ ἄλλους ποὺ τὴν εἶδαν. Γιατί, ἂν ἐβλεπε μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὸ περιστατικό, θ' ἀκολουθοῦσε ἴσως διαφορετικὸ δρόμο στὴ διήγησή του, θὰ ἔδινε στοιχεῖα, ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ ξερῇ ὁ Ἄναγνώστης κι ὁπωσδήποτε θάγραφε ἀμέσως τὰ πρῶτα χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Μονωδίας του, δίχως νὰ περιμένη νὰ κυκλοφορήσῃ πρῶτα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστης κι ὕστερα νὰ γράψῃ αὐτός, γιὰ νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ, ὅσο κι ἂν τὸ ἐνδιαφέρον του, γράφοντας τὴ Μονωδιάν του, δὲν ἦταν ἱστορικό. Γιὰ τὸ συνθέτη μας ἐξἄλλου ἡ ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι μονάχα ἡ ἀφορμὴ, γιὰ νὰ συνθέσῃ ἓνα θρῆνο πάνω στὸ ὁμηρικὸ μέτρο κι ἂν μποροῦσε φυσικὰ καί στὴν ὁμηρικὴ διάλεχτο. Αὐτὸ θέλουν νὰ βεβαιώσουν καί τὸ ἄφθογο μυθολογικὸ καί εἰδωλολατρικὸ στοιχεῖο, τὰ συχνὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, ἡ σύγκριση τῆς συμφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὲς ἄλλων πολιτειῶν σὲ παλιότερες ἐποχές, τὰ λογιῆς-λογιῆς σχήματα λόγου, ποὺ ὅλα μαζί πιάνουν ἓνα σημαντικὸ μέρος τοῦ κειμένου, γενικότερα ὁ ποιητικὸς τρόπος στὴ σύνθεση, δίχως κανένα εἰδικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Κι ὅλ' αὐτὰ, γιατί ὁ συνθέτης κάνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄσκηση θεματογραφικῇ.

6. Χ ρ ο ν ο λ ο γ η σ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Πότε γράφει ὁ συνθέτης τὴ Μονωδιάν του, δὲ μπορούμε νὰ τὸ ξέρουμε, γιατί κανένα σημάδι οὔτε ἐξωτερικὸ οὔτε ἐσωτερικὸ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ συμπεράνουμε κάτι. Τὰ μυθολογικὰ ὅμως καί τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ συνθέτης, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοποθετήσουμε τὴ Μονωδιάν σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὴν Ἰταλία³ καί μάλιστα στὴ Βενετία.

Ἄν τώρα θυμηθοῦμε πὼς ὁ συνθέτης μιλάει γιὰ τοὺς Βενετσιάνους μὲ συμπάθεια καί θαυμασμό (στ. 248-275), σημαίνει πὼς αὐτὸς ζεῖ στὴ Βενετία κι ἐκεῖ συνθέτει τὴ Μονωδιάν του. Ἀλλὰ καί κάτι ἄλλο· πὼς πολλοὶ Ἑλ-

1. Ἀναγνώστης, ἔ.α., 60, 16-62, 4.

2. Λάμπρος, ἔ.α., 5 (1908), σ. 371.

3. Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1961, σ. 310-329 καί 334-338, ὅπου καί ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Κ. Γιαννακοπούλου, Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν, Μετάφραση Γ. Χ. Πατρινέλη, Ἀθῆναι 1965, προπάντων σ. 23-72.

ληνες λόγιοι, ὅστερ' ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ προπάντων ὅστερ' ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Πόλης (1453), ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν στάση ἀπέναντι στοὺς καθολικοὺς καὶ νὰ πιστεύουν πὼς θὰ μπορούσε ἴσως νὰ τοὺς βοηθήσουν γιὰ ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγό.

Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψῃ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτη καὶ τὸ γεγονὸς πὼς μεταχειρίστηκε τὸ διασκευασμένο κείμενο τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἀναγνώστη, πού, ὅπως ξέρουμε¹, κυκλοφόρησε ὅστερ' ἀπ' τὰ 1453, δὲ θάμαστε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἂν τοποθετήσουμε τὴ Μονωδιά πρὸς τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰώνα.

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν οἱ Μονωδίες μας οὔτε σὰν ἱστορικὰ κείμενα ἔχουν ἀξία, γιὰτὶ δὲν προσφέρουν τίποτε γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, μὰ οὔτε καὶ σὰν λογοτεχνικά, μ' ὅλη τὴν παράλληλη πρόθεση τῶν συνθετῶν τους. Σὰν κείμενα φιλολογικὰ ὥστόσο ἔχουν τὴν ἀξία τους καὶ χωρὶς ἄλλο ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, πού θὰ θελήσῃ ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Γένους μας τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, θὰ χρειαστῇ νὰ τίς προσέξῃ καὶ νὰ τίς μελετήσῃ.

Γι' αὐτὸ καὶ θὰ κλείσω τὸ συμπέρασμα μὲ μιὰ πολὺ σοφὴ παρατήρηση τοῦ καθηγητῆ Γιάννη Κακριδῆ γιὰ τὸ βυζαντινὸ καὶ τὸ μεταβυζαντινὸ ἐπίγραμμα. Μονάχα πού θάθελα νὰ προσθέσω πὼς τὴν παρατήρηση αὐτὴ πρέπει νὰ τὴ γενικέψουμε καὶ νὰ τὴν κάμωμε αἶτημα γιὰ ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἢ τὰ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ἔμμετρα καὶ πεζά, ὅσο κι ἂν οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς συχνὰ ἀντιγράφουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Γιὰτὶ ὁ καθένας τους, κι ἀντιγράφοντας ἀκόμα, πάντα προσφέρει κάτι δικό του. «Ἡ δημοσίευσή τους», παρατηρεῖ λοιπὸν ὁ καθηγητῆς Κακριδῆς, «ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, γιὰτὶ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ βαθμὸ τῆς παιδείας τῶν λογίων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τῆς τουρκοκρατίας, ἀκόμα ν' ἀνιχνεύσουμε τίς πηγὰς καὶ γενικὰ τὰ ἀναγνώσματά τους»².

II. ΟΙ ΜΟΝΩΔΙΕΣ³

Α'. ΑΝΩΝΥΜΟΙ

ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

ᾠ πόποι, ἧ θαῦμα μέγα οἷς ὀφθαλμοῖσιν ὀρᾶμαι
ἄστῃ γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνομένων

1. Ἀναγνώστης, σ. ιζ'-ιη'.

2. Ι. Θ. Καραγιάννης, Ποικίλα Ἑλληνικά, «Ἑλληνικά», 20 (1967), σ. 151, ἀριθ. 18.

3. Τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 5 (1908), σ.382-390.

- οἶόν τ' ἤδη γ' Εὐρώπης τε μέγ' Ἀσιάτιδος
 γαίης κάρτα πελώριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε·
 οὐ μὴν αὖθις δ' ἔσσεται ἀγλαὸν οἶον κάλλος 5
 μεσσηγὺς ἠπείρου τ' ἀμφιτρίτης ἁλός·
 χωρὶς τὴν πρώτην μετέπειτ' αὖθις Ρώμην τε
 οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὀμήρου
 γλῶττ' ἐξαρκεῖη πρὸς τοίαν πηγαίαν τε,
 ρεῖθροις γάρ εἰκυῖαν, Ὠκεανοῖο δακρύων. 10
 Ἄστυ Φιλίππου οὐκουν γ' ὑπέστη πάρος
 θᾶτερον ἴσῃν τε πτόσιν· ἐάλω γάρ τοι πάνυ
 ἄγαλμα θ' ἑσταὸς πάντοσ' ἐνιδρυμένον γε
 οὐ μετρίοις ὥραις σφι δ' αὖτ' ἀγλαΐαις·
 αὐτὰρ ἔξωθεν πηγαὶ Νυμφάων εἴσω 15
 χωρέουσι πανταχόσε· τῇ δὲ κλύζουσί περ
 ὑψηλαῖς δὴ νάουσ' ὀρέων κάρησιν αὐται,
 πόρρωθεν δ' αἴης μεσσηγὺς τοι πέτροισι
 λιθοτόμων γάρ ἤδη, οὔτι μικρὸν τ' ἔργον·
 τέχνην αὐτὰρ ἀποκρύπτων χωρὶς πηγῶν 20
 πᾶσαν ναμάτων τῇδ' ἐκβλυζόντων πάντη
 νεκταρῶδες μὴν ἥδιστον κάλλιστόν τε.
 Ὅφρα γοῦν ἀνωτάτω δυνάμεις ἦσαν,
 ἀριστεὺς δ' ὃ γε θεῖος μύστης φρουρὸς ταύτη,
 τόφρα ποτολίεθρον ἄρρηκτον ἦδ' εἰστήκει 25
 πρὶν μηδαμῶς πάνδεινον τοῖον κινηθεῖν·
 οἶον δ' ἄρα γε ἀποίσει τὴν πτόσιν ρεῖα.
 Οὔτοι μὴν δεδικυῖα πάρος δ' ὑπὲρ αὐτῆς ἔσχε
 φ. 3β πάνθ' ὑψηλὴν καρτεράν· ἐοῦσαν αὐτοῦ χεῖρα·
 πρόσθεν μέντοι γε σμῆνος βαρβάρων ἦδη 30
 οὐ τι μέτριον ταύτη συρρεῦσαν ἦλω
 εἶπε κέ τις δ' αὖ τηνικαῦτα· ὦ πόποι τί δε,
 οὐ πλήθη μερόπων τ' ἐχθαίρη ἀμπλακιῶν·
 ταύτη τοι θεῖον δ' ἄρ' ἡμέας λιπὼν γ' ὄντως;
 τηνικάδ' ἦν ἐλπείειν κείνων τε κλῆσιν αὖθις· 35
 ἔαλωκυῖα περ ἦδ' ἐοῦσα πάγχυ κατὰ κράτος
 νῦν ἦκιστ' ἄρα τοῖον γε δίδωσιν ἔλπειν.
 Πεπλήρωκε γάρ αὐτὴ ἀμφ' αὐτὴν ὀφίων τε,
 ἔθνεα δ' οὐ τι φορητὰ μακάρεσσιν ἦδη
 ἠρώων δὴ δώματ' Ὀλυμπίοι' ἐχόντων ταυτί· 40
 τοῖσι μὲν γάρ αἰεὶ διεχθαίρουσι γνώμη.
 Τίς μὴ λίθος γ' εἴη ὀράαν οὐ θρηνησεί

	<p>τοῖά γε γιγνόμενα ἐνὶ ἄστει οἷόν τ' οὐδὲν θάτερον ὥς ἔναγχος διηλέχθην αὐτοῦ γε· ἦτοι μὲν δδ' ἀπαχθεῖς οἰκιστῶν πόρρῳ που ὥσπερ ἐν λαβυρίνθῳ ἐξοδὸν ἀπείργονται οἷδ' οἱ προώλεις πανώλεις τέ γε, ὅποιοι ἄλων τόξῳ καὶ δόρυ ληφθέντες δ' ἄρ' ἐν ἀλλοδαπῇ· θάτεροι δ' ἔργον ἁλός τ' ἀμφιτρίτης ἦκιστα καθεκτόν περ ταύτῃ τοι κακοῦντες κόλῳ, ὥστ' ἔργον σφίσι τόδε νύκτωρ ἦδ' ἡματι· ἄλλος δ' αὖ κώνιον πῶρε θυμὸν ἐξεῖλε. 'Ως δ' ὅτε τις λέων ἡδὲ σκύμνων κάρτος οὐ τι μέτριον ἀνυπόστατον ἔχων γούνατ' ἄρ' ῥεῖα ποιμνιοῖό γ' ὑπερπηδήσας εἴσω ὄιοις τείχεά τοι οὐπω γε παρεόντων ποιμενικῶν τε τὰ μέντοι δηίων ἡδὲ θάτερα θεῖη κύκλῳ οἶοι σταθμοῖσιν ἔστιν ἅ δὴ κεραῖζων ἡδὲ γ' ἐπωμάδιον αἰείρων ὑποῦ κάρη κυδιῶν τε φέρων παλινωστήσας ἀπέδρα· σκύλακες μέντοι θεῖουσί τε τάχει πολλῷ κατόπι, τῷ δ' οὐπω ἔσχ' ὑποτρέσσαι οὔτε μὴν ἀναδῦναι· ὥς οἷδ' ἔθνεα μέγα κάρτα θνητῶν τῇδ' ἀναίδην καίτοι σφέας αὐτοῦς γε οὔτι μὲν βίῃ τ' ἄστυ γ' ἐκόντι σφίσι δόντες. 'Ω μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι θεῖον οἷ' ἄττα ῥέεθρα εὐρείος δ' αὖ ποταμεῖο στηλῶν εἴσω γ' Ἑρακλέους τυγχάνει πάντα, ἡδὲ περικλείει μὴν εἰδός τ' ἄσσογον ἡδὴ καὶ μὴ τοιάδε φάος μέντοι ἡελίοιο ἀνίσχων Ἡοῖ λιπὼν αὐτὰρ κύτος ἁλός· θεῖη γάρ ὑπερ ἡμέας κάρησιν Ὀλύμπιοι· παιδιά μέντοι σικελικὸν πάθος Ἀθηνησι καίπερ' ὥς πάντῃ στρατὸς τοῖος διαφθαρεῖη. Οὐ τις ὁρόων τοιάδε δύναιτ' ἂν ὀφέλλειν κεῖνα· οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἢ λύρα τραγωδεῖη ταυτί· μήτε Θάμυρις δ' ἄρ' ἐξαρκεῖη πένθους γε. Παιδιά νύ τις ἐνὶ στρατῷ Θηβαίων ἄρδην ἐκτριβέντων, καίπερ ἐόντων ἀριστήων· πυλῶν μὲντ' ἀσφαλεῖ πέρι ἐμβεβαῶτες κάρτος τ' ἔθνέων ἀπείρων ἔξωθεν δ' ἵνα χάρακά τε φερόντων ἀγχί που τείχε' ἰστασιν·</p>	<p>45</p> <p>50</p> <p>55</p> <p>60</p> <p>65</p> <p>70</p> <p>75</p> <p>80</p>
φ. 4α		

- δεῖμος δ' ἄρ' ἐνὶ στήθεσιν ἦρει τοὺς τ' ἐόντας γε
εἴσω πτυχῶν τε πολίεθρον πραπίδεςσι.
Μηχανή τις αὐτὰρ οὐτ' ἔην μάχης τοίας· 85
- φ. 4β κείνων μὲν γὰρ οὐδαμῶς τροφῶν ἀπορούντων
οἷ δέ γε πώμαλ' ὁμοίως ἀτὰρ ἔσχον, τάων
ἐντός γε ῥέκουν, οὐνεκα βῆ δ' ἰέναι συμμάχους
κτεάνων σφίσι μεγάρων πάντ' ἄπιστον ἔθνος
θυμέων αἰεὶ μεμαώτων τριήρεσσι βίη 90
θεοῖο γε δόξαν μακάρων αἰειγενετάων
ἔμπης ἀνάγκη πείσαι δ' ἄκων ὀτρύναι,
στείλασθαι λογάδας τε σφῶν ἐν εὐβία πόλει.
Οὐκ ἦν δ' ἄρα γε ὥστ' ἀναβάλλεσθαι τὸ δρᾶμα.
Κοίρανος ταῦτ' ἡροῖ δ' ὄρχαμος πρῶτός γε 95
ἄριστος βουλευφόρος ἐνὶ σκηπτούχοις πᾶσι
διελέλυτ' ἄρ' οὐκ ἔσκεν, μήτ' αὐθις ὄρηξ
κασίγνητος Ρωμαίων σκῆπτρα κρατοῦντος·
τὸν θ' ὦρα κάλλει κ' ἰσχύι ἀνὴρ δαήμων
κρείττοσι, δόξαν ὥς, ἀπιέν' αὐτὰρ φρουρέειν ἅμα 100
ἡδὲ καὶ διοικεῖν πολίων ἀρίστην τήνδε.
Εἶθε κε μὴν τοῦργον μετὰ πείρας εἰληλούθει·
ἄρτι δ' εἰστήκει πολίεθρον ἄρραγές πάνν·
δαίμων δ' ἄρα τις βασκήνας τοῦτό γε ῥίψας·
νόον μέντοι γε παρέοντ' οὔτι ἔσχον γ' ὥς ἐχρῆν· 105
ἄβελτηρία τε βίοιο παραιρεῖτ' αὐθις·
ἡμεδαπῶν δ' ἄρα μερόπων αὐτοῦ φνέντων
δίκη θ' ὑπερορία νήσων ἡδὲ ἡπείρων.
Ἄπολις οὖν φερέοικος πάτρης οἰκειάς τε.
Πάρος μέντοι Φιλίπποιο παρὰ θ' ἄλωκῶσι· 110
κακῶς δ' ἄρα γε πράξασιν Ὀλυνθίοις τε
αὐθις πάλιν δείλαιοι Φωκαεῖς οὐ τι
μέτριοι τοῖσι· καὶ μὴν τοῦτό γε μάλα γνοίη
φ. 5α μὴ τήνδ' ἔσσεται τις ἐς τὰ πρόσθεν πρεσβήια,
ὅς ῥα μᾶλλον ἐτήτυμόν τε σκοπέων τῶν ἥδη. 115
Χρήσαιτο δ' ἂν τις τέκμαρσι πάρος γε νήσοισι·
ἡδ' ἡπείροισι τάων οὐδὲν ἄμμιν νοστήσας·
ὅς δὴ πείσυνος βεῖα μάλα γ' ἔξειν ἡδὲ σχήσειν
εἰως τερμάτων ἀλλότρια οὐκ οἶδ' ἄρα
φρεσσὶν ἐοῖσιν ὅδε πρὸ ὥρας τάχα ῥοήσει,
μὴ εἰδὼς ἴσα κ' ἡρινοῖς ἀνθεσσὶ τε 120
ταῦτ' ἄρα γε παραιρεῖται κάλλει κρήνων

βάθρων μὲν πάροιθεν Σμύρνης διασεισθείσης·
 ἀλλ' οὐπώ γε βασιλεῦσι κοιράνοις λῆθε,
 πᾶσαν αὐτὰρ Ἀντωνίνου Μάρκου τήνδε 125
 ὥσπερ ἔην τὸ πρὶν ἀκαρεὶ καταστάντος,
 καίτοι δεισιδαιμονίᾳ περ ἐμπλαχθέντος γε·
 ἤγειρε κλέος δ' ἄρα αἰψ' ὃ γ' ὅμως ὡς πάρος
 ἄμφω λαὸν δ' ἀγείρας ἀμύμων ἐνῆκε.
 Τείχεα μέντοι Σεμιράμιδος Βαβυλωνίων 130
 ἦκιστα μιμητὰ γ' ἔξοχ' ἀποκρύπτων πρόσθεν
 Κύρου βασιλέως Περσῶν ἐαλωκότα Μήδου
 ἡμὲν σκηπτούχου Δαρείου τηρηθέντος
 καὶ ἐόντων ὡς μάλιστ' ἀπὸ μὴ βλαφθέντος
 ἔθνεος παντὸς κοιράνων ἄγαν πολέμιων. 135
 Ἄμμιν γὰρ πόλεως εὖ ναιομένης Θετταλῶν
 ὥσπερ ἀπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων τε.
 Ὡς ὑπερήλασε κακῶς πράττων θεοῖο δ' ἄρα
 τήνδ' ὥστ' ἐκπέραςαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος·
 λεῶς γὰρ ὠλέκητ' ἀναίδην ἀχνύμενος ἥδη· 140
 πίπτον δὴ νεῶν κάλλε' οἷδ' εἰς ὀφθαλμοῖσιν
 κοπτόμενοί γε ὀρόωντες σφίσιν αὐτοὺς ἀτάρ·
 ἦν ζῶν ἔχειν εἰκάζοντες ἀβίωτον
 νήπια τέκνα φίλα σφέων ἀλόχοις σὺν ἅμα
 ἔκ τε μεγάρων ἠδὲ γε πάτρης πόρρῳ τούσδε 145
 λυγρῶς ἐξοστρακισθῆναι φίλον γε ἦτορ
 ἀχνυμένους· ὡς ὄφελον ἄρα ὄν θυμὸν αὐτοῦ
 πρὶν ιδέσθαι ἀλεγεινὸν θέσμα κυδάλιμον κῆρ
 ἐκλιπεῖν, Αἶδαο πυλάων μᾶλλον δ' οἰκεῖν.
 Πολλὸν μέντοι στρατὸν ξυναείρας πάλαι 150
 ὄρχαμός τε Βαβυλωνίων Ἀθήνησι
 Ξέρξης Δαρειογενῆς· ὡς γὰρ ὄρσε τὸ φίλον
 ἦτορ πᾶσαν ἐπ' αἶαν ἄρδην Ἑλλάδος τ' ἐκπέραςαι,
 ὅς τοι μήδεα πυκινὰ δ' ἦκιστ' ἀπὸ τῆς Ἀθήνης
 θυμὸν ἐνῆκε· ἐπιῶν δ' ἄρα τριήρεσσι πόντον 155
 Αἰγαῖον τε σχεδὸν ἀποκρύπτων δὴ πάντα
 ἄστρ' ἀπὸ φθίνων ἀφειδῶς ἠδὲ καὶ κόμῃσι.
 Δίκη γὰρ οὐ μέλλεν εἶναι ποιεῖν τοιάδε,
 ἀλλὰ τάχος γ' ὡς εἶχε μετῆι τόνδ' ἀξίως·
 μὴ ἐμβὰς ὑπὲρ οἱ δ' ὄφρα γε γνοίῃ μάλα 160
 ἐσταῶτα καλῶς, τὸν γε δὴ ἄφ' ἐκπέρσαντα
 τοὺς τε ὄρους οὓς πρὶν ἔσχ' ἐς νομὸν ἐν δίκῃ τε

- μηδὲ τετυχθαι ἀγῆνωρ ἡδὲ ὑπερφίαλος.
 Δειλαιῶν τ' Ἑρρετριαίων ἀναρπάστων
 γιγνομένων πάντοσ' ἔεργον τὴν ἄλεωρήν. 165
 Οὐνεκα ληφθέντων αὐτὰρ ὥς ἐν σαγήνῃ,
 πρόσσω δ' ἄρα χωροῦντα Θηβαίων ἤδη
 Ἑλλάδος τε πάσης, ἡδὲ Θετταλῶν, Λακῶνων
 πλήν, ἢ γ' Ἀθήνησι καὶ ἐνίων συμμάχων
 τοῖδ' ἀολλέες χωρὶς φιλτάτων νηπίων 170
 καὶ ἀργῶν ἄλλων μὴ δυναμένων τῇ τε
 αἰνῇ ναυμαχί' ἀρρωγεῖν τῶν πάντων
 ἐξέθεντ' ἐν Τροίῳ, αὐτὰρ οἶδ' ἐπόρουσαν
 πρὸς κοιράνῳ δὴ συμβαλλεῖν Σαλαμῖνι.
 Πρησθέντων μέντοι μεγάρων τειχέων τ' ἀρραγῶν 175
 βίην χαλκοχιτώνων μὴ δονέεσθαι πάντη
 μοχλευθέντων πυρὶ τ' αἶθοπι ἡδὲ πτώσει·
 τοῖσι δ' ἄρα τὸν βάρβαρον συμβαλόντ' ἄμφω
 τράπετ' ἔνθεν παλίνροσος εἰς φόβον κάρτ' αἰσχύνῃ·
 τῇ δ' ἔσται τρόπαιον Ἑλλήσιν ἅμα γ' ἐκ πολέμων. 180
 Τραπέντων δ' ἤδη τῶν κατὰ φυγὴν κράτος
 δυνήθη μόγις οὐ πολῶν μετὰ θάτερον, αὐτοῦ
 ἄρδην λιπόντος ἀρχοῦ, ἠφανίσθη θ' ἅπαν,
 ὥς γ' Ἀθηναῖοι ἐκ πάτρης ἤσσαν ἔλοντο.
 Τὸ δ', ὃ δειλαῖα πασῶν πολίων, μήτε στυγὴν 185
 οὐθ' ἕτερον δύνασθ' ἐμύνειν ὦρα γε μάχης,
 προὔθηκας ἀτὰρ πολέμοις στυγὴν. ὦ μοι
 θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἡδὲ θαλάττης
 πάντα μὴν ἀποκρύψας κάλλει πάντα γε πτώσει.
 ὦ μῆκιστα κακίστων ἰδὼν ἐοῖς ὅσσε 190
 πάντοσε κειρομένη τὸν ἴδιον δ' ὦμοι κόσμον.
 ὦ κύκλος τειρέων, πῶς δ' ἄρ' ἔτλης τοιάδε
 σοῖς ὀφθαλμοῖς ὄραν, Πληιάδες Ὑάδες τε
 ἡδὲ καὶ Ὠρίωνος φαεινὸν πᾶσι γε φάος;
 ὦ Ἥελίοιο κροκόπεπλον φέγγος· Σελήνης 195
 αὐτὰρ ἐνύχιον θ' ἄρμα· πῶς γὰρ δυνήσθην
 ἀνύσαι ὃν πόρον τοῦ τ' Ὀλυμπίοιο ἡδὲ χάους·
 γαίης δὲ πλάτος Ὠκεανοῖό τε ῥέεθρα ὄντι
 λείψαντες σφέων βάθρων ἡδὲ θεμέλων δύντε.
 ὦ νήσων τε καὶ ἡπείρων ἔθνεά τοι πολλὸν 200
 ἀπείρων, ἡέρα ἐσσύμενοι παρειάων
 ἀπαλάων πάττοντες κόνιν κάραισί τε,

φ. 6α

φ. 6β

αἶ τ' αὐτὰρ ἄλοχοι καρηκομώσσαι τῇδε
θαλάμοισι κάδμεναι τανύπεπλοι' ἦσι
δ' ἄρ' ἀγλαέσσι τε κόμησι σφίσι ξένουσαι. 205

ᾠ νεῶν κάλλη οἰκείος κόσμος πτολιέθρου
καὶ Μουσῶν παντοίων ἄρα γε ταύτῃ κύκλος
καὶ ἀρητήρων πληθὺς οὐκ ἄτιμος εἴσι.

ᾠ δίκων τε θρόνων καὶ ψήφων ἀρίστων τε
κρείττων ἢ Ραδαμάνθυος, ἡδὲ γε καὶ Σώλωνος, 210
οὗς μάλιστ' ἐπιφημίζουσιν Ἑλληνές τε
ἐν τε σοφίᾳ καὶ δίκῃ. Ὑθλος ὁ Μίνως ἐκεῖνος
ἡδὲ Λυκοῦργός τ' εὐχός θ' ἅμα τοῖς Λάκωσι
καὶ κύδος τοῖσιν οὐ μέτριον τῷδ' ἄρα.

Νῦν αὖθις ὥρα βοστρύχους σφετέρους ἐκτίλλειν 215
ἡδ' ἐξωθεν εἰσκαλέειν πρὸς θ' ἐὼν θρηῆνον τούσδε.
Καὶ γὰρ λεῶς σὸς πάγχυ πλὴν ἐνίῳν ἀτίμων
ἐξέλιπ' εἰς τέλος, νῦν δ' ἤματι μέντοι ἐνὶ οἴκῳ
πυλάων πάντοσε ἡὲ προθύρων ἀσφαλῶς τε
τῶνδε κεκλεισμενῶν τοὺς τ' ἐνδοθεν αἰεὶ κλάειν, 220
αὐτὰρ ἐν νυξὶν κωκυτῶν σμερδαλέων τ' ἴειν
ἐσσαμένους ἡέρα καλέειν ὧδ' ἀπαλλαγὴν.

ᾠρα δὴ σοι φύσιν ζητεῖν ἀλλάξασθαι
ἦν πρόιον ἔσχευ ἄρα, ὥς παῖδές θ' Ἑλλήνων
ἐννέπουσι· τὰς μένθ' Ἡλιάδας αἰγείρου 225
τὸν τ' ἀδελφεὸν ὄν ἀλλάξασθαι φύσιν φασὶν
Ἀλκυώνην δ' ἄρα γε ὄρνιν τήνδε γενέσθαι.

Β'. ΑΝΩΝΥΜΟΙ
ΜΟΝΩΔΙΑ Εἰς τὴν ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

(διὰ στίχων ἡρωικῶν)

ᾠμοι γε πώποτε γιγνομένων ἱερὸν τε καὶ θεῖον
χρῆμ' ἀπάσης Εὐρώπης χάριεν ἡδὲ πρῶτον
ἅμα καὶ κάλλιστον μετὰ τὴν πρωτίστην πόλιν.
Ποῖος δ' ἄρ' ἱκανὸς γένοιτο θρηῆνος πενθήσαι 5
ἄληστον πάθος ἦκον ἐπ' αἶαν τηλικούτων;
Ὅρφεως ἡττηνται μουσικοῦ Θαμύριδός τε
λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμονος Λεσβαίου.
Φιλίπποιο μὲν ἄστν γε Μακεδόνοσ' θ' ἐάλω, φεῦ,
βαρβάρων ὑπο λίην ἐχθίστων πολεμίων

- δυσμενέων θειοστυγῶν ἔργον γίνεθ' ἦδε. 10
 Καλύπτεις μέντοι μεγέθει πάθεος ἥς πρότερόν τε
 αἶ θ' ὥρ' εἶδ' ὥς μάλιστ' ἄν ἀτυχήσαντας.
 Θήβας φασὶν Ἀλέξανδρον πάντη γ' ἐκπέρσαι·
 κρείττον' ἀριθμοῦ λείαν ὄχετο λαβὼν ῥέϊσε, 15
 τείχεα τῆσδε στρέψε κατ' ἔλδωρ θυμοῦ ῥέξας·
 αὐτόθι μὲν χροά θ' ἅπαντα διώλολε χαλκῷ,
 ἐν παρατάξει μάχης ἀλλήλοισι συνιέντων.
 Παιρετέρω δ' αὖ οὐ προέηκε ξίφος χάρμη.
 Αὐτὰρ ἐνθάδε διπλοῦν ἀνθ' ὅπλου πόρε ποινήν 20
 ἢ δειλαία. Ὡς ὄφελόν γε πύλαις Ἀἰδαο
 κεκρῦφθαι πάντη περικαλλῇ ταύτης κόσμον.
 Τίς μὲν ὅσα βλεφάροις χεύει κατὰ δάκρυ· οὐ μὴν
 δύνατ' ἀειρομένην φλέβα ἐξάραι κραδίης
 τόσσον ὀδυρομένης. Ὡ μῆκιστα μηκίστων 25
 ἰδὼν καὶ ἀκούσας πένθος μὲν γ' ἐτάροισι,
 χάρμα μέγιστον δυσμενέων τε μάλιστα θεοῖο.
 Ὡ αὐδῇ λευγαλέῃ πτερόεσσα τάχιστ' ἔλθοῦσα
 πᾶσαν ἐπ' αἶαν Ἰριδος φήμῃ ἅπανταχῇ·
 ἀρίζηλον ἐὼν μέντοι ἄστυ γε πάροιθεν 30
 οὐνεκα θνητῶν ἀριπρεπέων λαχόντες
 ἀνδρῶν ἡρώων σοφίης θύραθεν μάλα
 τῆς γ' ἄνωθεν ἐπιούσης ἄμμιν θεοειδοῦς
 νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα
 βουληθέντα μὲν οὐ χαλεπῶς ὑμνῆσ' ἀξίως. 35
 Αὐτὰρ ἀδύνατον ἐξῆς ἀείδειν αἶνον τούτων·
 Νῦν προῦκειτ' ἀλεγεινὸν πάντ' ἐσόραμα φευκτὸν
 ἰδὼν καὶ ἀκούσας, πένθος μὲν γ' ἐτάροισι
 καὶ μὴν ἄξιον πολλῶν δακρύων χεῦμα.
 Ἔθνει μέντοι βαρβάρων ὀράαται τῇδε 40
 ἄσεμνα παιανίζοντι, λιγαίνει δ' εὐδαιμον
 ἦμαρ ἐν ἡμετέρῃσι τύχης φάος ἡελίοιο.
 Ταῦθ' ὁρόων ἐξ ὕψους οὐκ ἔστραπτ' ἀντίως
 τήν τε πορείαν ἡμεροφαῆς πρὸς δυσμάτων.
 Ἰερικούντια κάππεσε τείχεα πάν' ἴφθιμα 45
 εὖτ' ἄν Ἰησοῦς ῥεῖθρον Ἰορδάνοιο περᾶται
 Ἰσραηλίτην λαὸν ἀνίκμοις ποσὶ Ναυῇ
 αἰρομένης παλάμῃσιν ἔχων, ὕψοῦ θ' ἴσθησιν
 δυσμενέων τρόπαιον κατ' ἡελίοιο πορείαν

φ. 180β

- παλίνοστ' εἰργάσατο ὥρησιν ἐνὶ μάχῃ.
 Τρισὶ δῦναι γάρ ἤπειγ' ὑπόθεν αὐτὸν κάτα 50
 Οὐλυμπίου κάρτος ἀριπρεπέος μάλιστα
 φ. 181α ἐκπέρσαι πτολίεθρον τάων πάνυ μεμαώς.
 Τάδ' ἐτελείετο πάντα κατὰ μοῖραν ἥρωος·
 ἀλλ' ἐνταῦθ' ἅπαν ἀντίον, ὥς οἱμ' εἰληλούθει.
 Πάρος μὲν κλέος ἀήττητον Δημητρίου 55
 τῆσδε πόλιος ὑπερ πρόμαχον τ' ἦν αἰεὶ βίη,
 ἀνὰ οὐλαμὸν τ' ἀνδρῶν πολεμίους βάλλον
 τεῖχος γ' ὦν ἐτάροις ἀπόρθητον πολεμίους,
 αὐτὰρ μάλα κραδίην σείων τῇ φύξῃ.
 Τίς δ' ἄρ' ἐπέσχε μιν ὄφρ' ἐλάσει γ' ἐνταῦθα μάλιστα 60
 ἔθνε' ἀπειρέσια πολεμίων τηλόθι πάτρης·
 ὥς κε τελείως μὴ ἀνάστατον ἄρδην ἔθνος
 ἰδέσθ' ὀφθαλμοῖς αἰεκέσι τὸν μάρτυρα
 τοσσάτιον καὶ οἷον βαρβαρικῆς ἔργον
 χειρός; Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἵσπραξίς τε δικαίη 65
 ὦν παπαρφνήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγγνωστα;
 Οὔνεκα πάϊς φίλον πατέρα καὶ πότνια
 μήτηρ θύγατρ' ἀγομένην ἐθεώρ' ἀηδῶς·
 ἰσχανόωντο μὲν ἀρρήγειν τοῖς ἐς δύναμιν,
 χεῖρε δ' αὐτὰρ ἐπείχοντο κλοιοῖσιν ἀλύτοις. 70
 Ἄλλ' ὅπερ ἦν ἐξῆς ἄκος ἀγομένοις περιπαθῶς,
 τοῦτό γε μάλιστ' ἔδρων κατ' ὀφθαλμῶν δάκρυ
 ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ κασιγνήτῳ ἢ φίλ' ἐταίρῳ,
 σύμμικτον στοναχαῖς τ' ἔχευον ὁμοίως κρήνῃ.
 Τούτων οἱ μὲν Ἀσιάτιδα γαίην ἐλεεινῶς 75
 ξύνδυο ἦτοι γε πλείους ὁρώωντο πέδησιν
 ἀφύκτοις γοερῶς ἱκανον, οἱ δὲ Ὀρηρικὸν
 φ. 181β κλίτος παρελέγοντ' ἐς τὰ κύκλῳ πρωτίστως.
 Αὐσονίων φιλοχρίστοις ἄνδρες· εἰς ὦν ἦν
 τληπαθεῖς προὔκειντ' ἀλεγινὸν πᾶσι θέαμα, 80
 οὐ τι φορητὸν ἐπαίειν, μήτοι γ' ἰδέσθαι,
 ἀνδρῶν, φεῦ, πολιάς χειρῶν ὑπὸ βαρβαρικῶν
 ἐλκομένας ἀτίμως. Τούτων αἰδέεται πάρος
 Ναζιραίων τε Θεῶν περὶ ἀνατεθειμενάων τε
 πόντιον σμῆνος νηυσὶ πεντήκοντα πρὶν, 85
 ὥς ἐνέπουσιν οἱ ταυτὶ γράψαντες, πρὸς τρισὶν
 ἐξωρμημένοι γαίης Αἰγύπτου Σαρακηνῶν,
 τήνδ' ἐπολιόρκουν ἄλῳς ἀτρυγέτοιο κατ' ἡμαρ,

- ἦν γε παραστησάμενοί θ' ὥς οὐκ ὄφελον, ὦμοι,
 τῶν ἄλλων πρωτίστους διαφερόντως εἰς ἓν 90
 συλλεξάμενοι αἰμοβόροι σκύλακές τε πὰρ νηϜ
 τριακοσίους θειοτάτου μεγάλ' ἐν μάρτυσι
 ἥρωός τε Γεωργίου κοσμήτορος ἀνδρῶν
 ἡγεμόνων σκηπτούχων ἡδὲ βασιλείων τε 95
 νηλεῆς ἀκρίτως πάντας κατέπεφνον ἄρδην,
 ὥς ἐπέτελλ' ἔξαρχος ναῶν, φασί γε, τάων.
 Πάντα λεὼν ἐξηνδραποδίσαντο πτολιέθρου
 γηραιῶν ἤ μὲν νηπυτίως χωρὶς γυναιῶν·
 αὐτὰρ ἡλικίην ὅσ' ἔμελλ' ἐγγυαλίζαι 100
 λύτρ' ἀπειρέσια δῆσαντες, κατ' ἐνθέντες
 ναυσὶ γλαφυρῇσι, ἀτὰρ λαῖφος διάραντες,
 φίλῃν ἐς πατρίδα γαίην καθυπενόστουν,
 τήν τε πόλιν μέγ' ἄρ' ἄπασαν Ἡφαίστῳ παρέσχον,
 φ. 182α γηραιοὺς δ' αὖ, νηπίων πληθὺν νεόλεκτον,
 ἔθνεά τοι κλαυμυρίζοντα οὐκ ἔλειπον. 105
 Παιανίζοντες πατρίδα γαίην οὐτοί γ' ἐκίχαιον.
 Ἄστυ γ' ἐνιαυτοὺς διήρκησε δύο ἐφεξῆς
 πρὸς τρισὶν εἰκάσιν, ἡδ' αὖθις μιᾷ δεκάδι τε
 ἄοικον, ἄπειρον ἐκ μερόπων θέαμα ἀλεγεινόν.
 Αἰνὴν ἄλωσιν πολὺδακρυν Ἄρῃά τοι πάντη 110
 βουλομένοις ὀράαν ἦν. Καὶ τάδε μὲν πάροιθεν·
 νῦν δ' αὖ πολλῷ διαφέροντα ὅσῳ καὶ χεῖρῳ
 τῶν προτέρων γεγεννημένα ἐξερέω μάλιστα
 οὐνεκα θυμοῦ ἀπώλειαν ἐσχάτην τε,
 τῆμος ἐπεὶ καὶ πολλοὶ μάρτυρες ἀνεφάνησαν, 115
 οὐρανίων τε γερῶν ἀξιωθέντες πάνυ.
 Νῦν αὐτὰρ οὐκ ἦν τοῖον καυχῆσασθ' οὐδέν.
 τίς γε πόρει κεφαλῇ μου ὕδωρ, ὀφθαλμοῖσι
 πηγαίην δακρύων ἀένναον Σιών
 ὥς κε μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως πάθεος ἥδη. 120
 Ἄειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων τε
 βρίθουσα λευγαλέον ἡμαρ πάντ' ἀλέγεινεν
 ἐκτροπιαζομένη αἰεὶ κήδεα λυγρὰ τύχη.
 Καὶ μὲν ἔην αὐτῆς χάρι' ἅπαν τὸ πλήρωμα
 ὥς ῥά ἐνισκῆψάν τ' οὐκ οἶδ' ὅθεν θρηκικοῦ τοι 125
 βορραίου πλήρες νέφος διῖστων δὴ πυρίνων
 ἡδὲ χαλάζης· αὐτὰρ ἀειρόμεν' Ἀδριανοῖο
 βασιλῆος ἄπειρον κάλυπτον κάτω γαῖαν

- φ. 182β Μακεδονίης· ἄλλη μέντοι πορεῖ· ἐμφαῖνον
 ποιεῖσθ'· εἷσι δ' ἄρ' ἀτεχνῶς Φιλίπποιο γ' ἄσται. 130
 Τῇδε γάρ ἔσχε νόον περιβαλεῖν Θετταλῶν τε
 πρωτίστην πόλεων ἔξ "Αγαρ ἔνθα κύκλω
 λαβὼν καὶ περινοστήσας γόνος ὠκύμωρος
 ἐξώλης προόλης τε ἀλὸς γ' εἰς ἄλα στρατῷ,
 πάνδεινα βλεμεαίνων, καὶ μιν οὐκ ἀφέξειν, 135
 πρὶν ἂν παραστήσοιτο τήνδε πάροιθεν. "Ως γάρ
 ὦτο μῦθοισι κεῖθιν ἀπατηλοῖσι
 βούλευμα δόλ'· ἐπεὶ δ' οὐκ ἦνυε, μῆνιν σφοδρῶς
 οἰκουροῦσαν ἔχων, ὥρμαινε βίη πρὸς μάχην.
 Καὶ μὲν οἷστοις πυκινοῖς ἔβαλον λοιγὸν εἴσω 140
 ἢ προῖάψειν δεινὸν ἅπαν ἦκιστ' ὀροδοῦση
 κεῖθιν ἰὼν τ' ἔγχριπτὸν τ' ἄσται κλίμακας ἔξω
 τηλόθεν ἔγγιστα φέρον, ἥριδόν τ' ἐπὶ τείχει,
 ἄλλοι δ' ἄποθε βάλλον τοῖσι βέλεσι πλείστοις
 παραπλήσι' οὐρανίοις ἄστρασι. Κεφαλῆς 145
 ὑπερ ἡῆρ ἅπας ἐπληροῦτο, βῖων δὲ κλαγγὴ
 πλείστον ἀειρομένην βρέμεται τόσον ὥς μηδαμῶς
 οὐδὲν κλύειν ἄτερον ἀγανὴν ἐτέροιο.
 Αὐτὰρ ἔνδοθεν ἑσταῶτες τοῖσι προμαχώσιν
 ἐμπροσθεν δ' ἐμάχοντ' ἀγηνορίη μεγαθύμως, 150
 ἄκροβολισμοῖς χρώμενοι καὶ καταπέλταις τισί,
 δόρρασιν ἔγχεσι τε κλονέοντες δηρὸν αἰεὶ
 ὥς πρωτίστην ἡμέραν ἀλλήλοισι φέροντες
 "Αρην· χεῦντο δ' ἀπειρέσι' αἵματα πολύδακρυν
 ἀμφοτέροισιν ὁμοίως. "Εξῆς τῇ τριτάτῃ 155
 εἰσωθοῦντο οἱ μὲν δι' ὀρυγῶν τείχεος ὑπο
 ἡγμένοι κύκλω, αὐτὰρ ἄλλοθί που βεβαῶτες.
 "Ως σμήνους μελίσάνων, ἡνίχ' ὁ γόνος τῶν σίμβλων
 ἐκφορέοιτό γ' ἐφεξῆς ἔνδοθεν εἶναι ἀνάγκη
 ἐσθίειν ἀλλήλας ἡδὲ μάχεσθαι πλήθει, 160
 ὡσαύτως οἷδ' ἐμπίπτοντες ξὺν ἀλλήλοις.
- φ. 183α Μάλ' ἐραΐζετο ἀνδρῶν ἡρώων φίλον ἦτορ.
 "Ην δ' ὀράαν πάντη γ' αἰμάτων ἀείρων χεῦμα,
 οἰμογὰς οὐλομένων ἀντίβιον, αὐτόθι δ' ἡχὴ 165
 Οὐλύμποιο καρήνας ἀειρομέν' αἰθαίρ' ὥρτο
 νηπυτίων ἀεικέα λοιγὸν σφῶν γοερῶς τε
 κλαυθυμριζομέν' ἄορι κασιγνήτους αὐτῶν
 γευναμένους πνείνοντας δλοίσθια ἡδὲ καίρια

- πείσεσθαι μελλόντων ἄλλη τε γλυκὺ φάος
 μητρόων ἀπαίρον κλοιὸν ἐνὶ δειρῇ φέρον. Ἄτὰρ 170
 καὶ ὃν ἐφίλει μάλιστά γε τοκεὺς πάροιθεν
 υἷα τῷ χέρ' ὅπισθε πέδησεν ἄλutois δεινῶς
 τυπτόμεν' ἐξάγοντος πείρετ' ἀνίη θυμόν,
 πάντοθεν δὲ οὐτάμενος βέλει ἀϊδήλω.
 Πυρὶ ὁμοίοιον ἤγετο Κουρήτων, ἐσμός τε 175
 βαρβάρων ὑπὸ χειρῶν πρηθῆν' Ἀysonίοις γε
 μέλλων Ναζιραίων πληθὺς θ' ἱερήων κάρτος
 παρθενικῶν γυναίων πολυάριθμον σύνταγμα
 ἔθυσ' ἀριθμῷ πλείω γ' ἐξακισχίλιων
 συνελέγοντ' ἡμὲν νεκῶν ἀνδρῶν ἡρώων. 180
 Τῇδε τάφους ἀναμοχλεύοντες θειοστρυγεῖς
 φ. 183β ὄρμαινον ἄρδην αὐτοῖς νηοῖς στρέδει κατά.
 Τίς δέ κε ταῦτα θυμῷ ἀδακρυτὶ παρείη,
 εἰς μὴ τοι κάλλος γ' εἴη ὅδε αὐτόχρομα;
 Τίς δύναιτ' ἂν ἀναγράψαιτο λόγος πάνθ' ἐξῆς 185
 ἱστορίῃ μὲν δοῦναι κρατίστοις ἀνέρεσσι,
 τίς δ' αὖθις τόσσον κλέος ἔσχε λόγου Μουσάων
 πάντ' ἰέναι ῥηιδίως τότε γιγνομένων;
 Καὶ πρότερον Σαναχηρεῖμ ἀγείρας στρατὸν οὐ τι
 τάχ' ἀριθμῷ βληθῆν' ἐκ Περσίδος γαίης 190
 καθ' Ἱερουσαλὴμ πορθήσων ἵκται μεμαῶς,
 πλείστα γὰρ ἡνωρὲ ὄφρα κάρτος γὰρ κατασχὼν
 ἀνάξεν' ὥς ᾤετο κοσμήσων οἰκείαν
 λαφύροις ἐντεῦθεν ἀγήνωρ. Ἐνθ' εἰσβάλλει
 πάντοθεν· ἦτοι ὃ γ' ὥς ἐνόμιζε παραστήσασθαι 195
 τήνδε ἀναιμοτὶ νήπιος. Αὐτὰρ ἔγνω παθῶν
 ὥς γὰρ ἐπεὶ φάος ἡελίοιο ἔδυν' ὑπὸ γαῖαν
 καὶ νύξ πάντῃ διεσκίδνατ' ἐπ' αἶαν, στρατὸν
 νήδυμος ὕπνος ἔσχεν ἅπαντα· κατ' Οὐλύμιοιο
 καρήνων ἄνωθεν διαπτάς κατέπεφεν 200
 ἄγγελος αὐτόθι, μικροῦ γ' ἐξερῶ, ἅπαντας.
 Καὶ γὰρ Σαναχηρεῖμ βασιλεὺς Περσῶν ἐπανῆκε,
 πολλοστὸν πάνυ ἡδ' εὐαρίθμητον μεθ' ἑαυτοῦ
 στρατόπεδον φορέων ἡσχυμένος, αὐθι δ' ἀνῆει.
 Ἐξῆς οὐδὲν τοιοῦτόν γ' ἡμέλησεν ἔτι οἶ, 205
 ἀλλ' οὐδ' ἐνταυθοῖ θεομηνίαν τιν' ὀρῶμαι
 οὐνεκά τοι συδὺς ἡμὲν χλοῦνου κατέστραπται
 φ. 184α τάδε· ἵνα δ' ἐρέω μάλισθ' ὑποφητῶν θείας

- αὐδὰς καὶ ταυτησί χρήσομαι ὧδ' ἐγκαίρως.
 'Ελλώρια μὲν οἰωνοῖσί τε πᾶσιν ἔθεντο 210
 κύνεσι, βορρὰ δὲ χροὰ τ' αὐθις κυδαλίμων
 θνησιμαῖά τε τῶν δούλων σου βρώματα φηρσὶν
 ὑπαιθρα, καὶ παρῆν γ' ἐνταφιάσων οὐ τις.
 Θυγάτηρ μὲν Σιών καταλέλειφθ' ὥς σκηνηὴ 215
 φυταλέη δὴ βοτρυῶν οὐκ ὄντων οὐδέν·
 ἐξέχεαν δ' αὖ αἷμ' ὥσει ὕδωρ γῆς κύκλω,
 ἱρὰ δὲ τεμένη ἐβεβήλωσαν τάδ' ἐναγεῖς,
 κατορχήσαντ' ἀνιέρως οἱ βέβηλοι· ἄλλα 220
 μὴν κατωρύξαντο θεμέθλων, οἴομεν' εὐρεῖν
 γαίην ὑπὸ χρυσόν τ' ἡδ' ἄργυρον σφίσιν αὐτοῖς.
 "Ὡ πόποι, τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ πτώσιν
 ἄστεος, ἧς οὐδεὶς ἀνήκοος ὑφ' ἡλίῳ;
 "Ὡ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρατεινόν τε 225
 οὐδὲν τοῖον ὅσα γε μάλιστ' εὐφραίνειν οἶδε·
 ὦ πάρος μαρτύρων ἀγλάϊσμα θεῖον
 ἢ τε μὲν ἅπανα διάφορος σοφίῃ παραιρεῖται.
 Στηλογραφίαί θεῖων ἐκτυπωμάτων τε
 τὰ μὲν ἐρριπτοῦντ' εἰς ἔδαφος γε ἀτίμως, πᾶσι 230
 δυσμενέεσσι προῦκειντ' εἰς ἄγος αἰεὶ κοινόν.
 "Ὡς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο εἵνεκα ἀμπλακιῶν.
 "Ὡ μελέων εὐρύθμων φωνῶν ἀοιδῶν τε,
 θειότατον πάρος σκηπτούχων ὠράϊσμα,
 νῦν δ' ἄληστον πένθος ὀρᾶσαι θεωρεῖν πᾶσι 235
 βουλομένοις μετέπειτ'· οὐδεὶς γὰρ ἀνορθῶσαι
 δύναιτ' ἂν οὐνεκα παρερύης ἄλλη τῇ αἴσῃ
 δυσμενεί μάλιστα φύλῳ ὑποέπλεο δεινῶς
 σκηπτούχων αὐτοκράτορ' ὥς πορρωτάτω γε.
 Αὐτὰρ θεῖς κίνδυνον νῦν θυμοῦ πέρι· κύκλω 240
 γὰρ σέο, κύκλω Πέρσ' ὀλετήρες, ἀτίθασον φύλον.
 Σμύρνης πάλαι πεσοῦσης κρηπίδων ἐξ αὐτῶν,
 εὖρατο τάχος πτώματος ἀνάκλησιν ἄποικος.
 'Αθήνησί τε Αὔσονίων τηνικάδε αὐθις
 ἀνῆκ' ἐς μάλιστ' ἀρχαῖον κόσμον τόσσον
 οὐ πόρ' ἑοῖς οἰκήτορσι γόον· ὥς ὦφελλες 245
 καταδύν' ἅπαξ ὥς πρότερον θρυλλοῦμεν' ἄστν γε
 πενταπόλιος ἐν ἀμφιτρίτῃ τά γε ἐφεξῆς
 δεξόμεν' ἄλγ' ἤμελλες ἀλαιεῖνεν δύσμορ' ἔμοιγε.
 Νῦν δ' ὀράται δισσωὺς ἀλοῦσ', εἰ καὶ τρίτην

- μοῖραν θυμός ἐνὶ στήθεσσι ἐπιέναι μάλα
 πρωτίστην Λατίνων τε θεοῖο παρατραπέντων 250
 ἀφραδί' ἤμην ἀγνηορίῃ δογμάτων χάριν
 γιγνομέν' ἐξ Ἄγαρ ἀνάστασις ἀνδραποδισμός
 τῶν τεκέων μικρῶν τριτάτην γε τελευτῶν
 τὰ οἰκείαν δι' ὑπονόστησιν μὲν ἑκούσαν
 σφῖσί τε γιγνομένην μεγάρων καὶ ἄλλων αὐτοῖς 255
 ἀκινήτων τε κτεάνων. Φιλέουσι μάλιστα
 δὴ μέροπες σφετέραν πάτρην ξέν' ἔδαφός θ' ὑπὲρ
 εἴ τοι καὶ πρὸς ἄερ' οὐχ' ἥκιστ' εὐαγῶς σχοίῃ
 ἦδ' εὐθηνί' ἐδωδῖμον πλέον οἰκείας
 φ. 185α ναιετάειν. Ἐπτά μὲν Λατίνων ἔτεα ἔσχον 260
 οἷδ' ἐς ἐπικουρίην ἔθνος, ἴν' ὥς ἐκάς ἄλμα
 τὴν ἔφοδον συστέλλωσιν Ἰσμαίλιτῶν
 καὶ πόρρω που τῆς γε πόλιος ἐκείνων ἴλας
 ἀποθέειν κυδάλιμον κῆρ μεγαθύμονι γνῶμη
 ἀντίβιον πάρος εἵργειν ὄσση δύναμις ἦν. 265
 Πολλάκις κατηγωνίσαντ' ἐκχυθέντ' ἄφνω
 καὶ τρόπαιον στήσαντες παλαμναίων ἄπο,
 ἀλλ' ὕστατον ἄμιν τόσα λύγρ' ἀπάντησε ταύτη
 συμβῆν' οἷδμασι λευγαλαίοις πόντοιο
 στρατοῦ μάλα πολυφλοίσβοιο ἄπειρ' Ἀσίδης 270
 ἦδ' Εὐρώπης, ὥστε περίδρομον αἰεὶ κλῦσαι.
 Καλύπτουσι μὴν πάρος ἀνδρῶν ἡρώων τε
 μάχας καὶ τρόπαια· πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον δὴ
 ἐκβάν' ἕκαστον τῶν πραγμάτων ὥς τὰ πολλὰ
 κρίνεται· ἀλλὰ σύ γε χρόνιος τεὸν ἄλγος πέψη, 275
 οὐλομένην αἶσαν μελετῶς' αἰεὶ, καὶ κόσμον
 ὄν προΐαψ' ἐς πύλας Ἀῖδαο θάτερον ἦδη
 ἡνδραποδισμένον ἀνοικτὶ καθοράας ἄγχι
 καὶ ὅσοι μέλλουσιν ἐνέπειν κατόπ' ἐξερέουσι.
 Ἥρθης μὲν πρότερον κρείττων πολίων, ἐνίων πλὴν, 280
 νῦν δ' ὥσει ὕδωρ ῥέον ἐξέλιπεν χειμῶνος
 ὥρη τῇσι χαράδραις, ἡνίχ' ὑετὸς γ' ἄνωθεν
 οὐ κατενεχθὲν πρότρίτα ἦδ' ἔτι παραμενέειεν.
 Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ μάλα
 φ. 185β τερπνὴν ἡδίστην ἐπιβάλλουσιν ὀφθαλμοῖς, 285
 χάριν ὅσῃν βραβεύβοντι θέσεώς τε θεωρίης
 καὶ προσέτι γ' ἀπολαύσεως· ἐπιὼν ῥαγδαίῃ τε
 κατ' Οὐλύμποιο καρήνων νεφεληγερέτας

- ἄνωθεν χάλαζα, βορραίου θρηκικοῦ
 πνεύσαντος γ' ἐπὶ ροίζῳ τουτονὶ ριζόθε σείσει, 290
 τινάζει δ' αὖ ἄωρόν γ' ἔτι ὄζοις καρπὸν
 βρίθοντ' ἀειθαλῇ ἀείζων θεῖον.
 Κεῖται μεσσηγὺ Μακεδονίης Ἑλλάδος οἶον
 τι κέντρον τοῦ οὐρανοῦ κύκλου περὶ γαῖαν,
 ἦτοι μὲν ἀμφιτρίτῃ κοινωνεῖ Ἀσίας 295
 Εὐρώπης δ' ἀτὰρ ἡπεῖρῳ διάκοσμον θεῖον
 νηὼν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέντων,
 πρὸς δέ γε Μουσάων ἔργ' ἡδ' Ἑρμοῦ, τῆμος
 πλείονά που ἦρ' εἶδε τις, ὅς κε δύναίτο φράσαι,
 πρωτίστης βασιλίδος ἄτερ μάλιστα ἦνθει 300
 ὄσσα πάροιθεν. Ἀναβλύσεις αὐτὰρ πηγαίας
 ρεῖθρων δαψιλῶς μαρτυρικῶν λειψάνων
 ἀενάων ἄχρι τήμερον ἄρδει πλεῖστα
 ἔθνεα καὶ σφίσι γίγνεται ἀλεξικάκον αὐτοῖς
 φάρμακον μεγαλήτορος. Ὅς δὴ Ἑρκούλιον 305
 δεινὸν ῥα κατέπεφνε δράκοντά πω μάλα
 δειδιότα, πῦρ μέντοι γ' ἐκπνεῖοντ' αἰδηλὸν
 τὸν δ' ἄνωθ' ἐνδὺς πανοπλίαν ἐξενάριξεν
 κάρτος ἀριπρεπὲς ἄορι θεῖος Δημήτριος.
 Ἄγαλμα Θετταλῶν νίκην ἦρατ' ἀρίστην 310
 τοῦ σφετέρ' ἔγνωκ' ὀλισθήματος ὁμοῦ πλάνην τε
 οὐλομένην ὀρίων Γάζης νόσφι προΐαψεν,
 κλειομένας πτύχας γε πάροιθεν ἐρωῇ λύθρου
 ἄνω διάρας. Οὐλύμποιο φαεινοτάτου δέ
 πυρσὸν ἀνήψας ναυαγοῦσιν ἀέριον ἄμμιν 315
 ἡδὲ περαιοῦσ', ἥ τε πέλαγος ἀχανὲς τῷδε
 βίῳ ἡερόεν μάλιστ' ἀλαμπὲς θεῖον
 βουλομένοις ὑπέρχεσθ' εὐθαρσῶς τὸν ἀγῶνα,
 νῦν μὲν αἰείρας ἔνθεν σείο πολίσματος ἄνω
 ἀλήκτους πρὸς σκηνάς ἀειγενετάων, ἅμὸν 320
 ὑπὲρ νοῦν βαίνοντας κληῖρον τῇδε κάλιπες,
 ἔξοχ' ἄριστε μεγαθύμων. Αὐτὰρ σέο ἔθνει
 ἄποθεν ἡμῖν αἰδήλως ἐχθαίρων πάντῃ
 Αὐσονίων δόξαν ἀπούρας τηλόθι λαβὼν
 ἔσχεν. Ὁ δ' αὖχεῖ ἠνορέῃ, καὶ κύδεϊ φυσῶν 325
 κάρτει ὥς μεγάλως πόλεμον διενεγκεῖν τούτῳ
 καὶ νίκην ἄρασθαι ἐπ' αἶαν σχεδὸν πᾶσαν
 ἦτοι ἐγὼν ὁράας ὥσπερ τὸ καὶ ἀλύω,

καὶ μευ ἄλγεα θυμοῦ ἀγαννόφρονος οὐ τι
 ῥηιδίως φορέω σέθεν ὕπερ. Ἐκατηέργω 330
 μέντοι χραισμεῖν, ἀπολέποιπεν. Νῦν, ὥς οἶσθα,
 λείπεται διὰ λόγ' ἐξερέειν τὴν τραγωδίαν,
 ἥδ' ὥς οἶομαι ταύτη συνείρειν τε ἔπαινον
 οὐ τι μὲν εὐχαρι κατ' ἄλλον δὴ, ὥσπερ ἐγῶμαι.

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

- στ. 1-3 Ἀναγνώστης, 70, 2-6. Πρβ. καὶ τὸ ρῆμα π ρ ὀ κ ε ι μ α ι τοῦ Ἀναγνώστη (στ. 5-6), ποῦ τὸ μεταχειρίζεται τρεῖς φορές καὶ ἡ Μονωδία, (στ. 36, 80, 229). Τὸ νόημα τῶν στίχων 2-3 τῆς Μονωδίας τὸ ξανασυναντοῦμε στοὺς στίχους 121-122, 131-132, 223, 280, 284-287.
- στ. 4-5 Ἀναγν., 70, 1-2 «Τίς ἂν εἰδὼς πάθεσι θρήνους ἐξισοῦν τὴν Θεσσαλονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύρετο;» Πρβ. καὶ ἀνάλογες ἐκφράσεις τοῦ Ἀναγνώστη μὲ τὸ ἐπίρρημα ἀ ξ ί ω ς καὶ στοὺς στίχους 34, 120 καὶ 221 τῆς Μονωδίας.
- στ. 20-21 Ἀναγν., 74, 11-13 «... κρεῖττον ἂν ἦν ἐνὶ τῆς γῆς ἀνατιναγμῷ ταυτὶ καταπετωκέναι καὶ μηδὲ λείψανα γούν ἐναπολελεῖσθαι τῷ τόπῳ».
- στ. 36 Ἀναγν., 72, 19 «... νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκταία». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 1-3.
- στ. 38 Ἀναγν., 70, 8-9 «... πηγὰς τε δακρύων ἐξ ὁμμάτων προχεῖσθαι...»
- στ. 39-40 Ἀναγν., 74, 23-24 «... φωνῶν νῦν αἶρεται ἀσήμεων κραυγὴ...» Πρβ. καὶ 74, 8 «... θεοστρυγὴ διαπράττεται...»
- στ. 65 Ἀναγν., 10, 18 «... εἰσπραχθῆναι δίκας...»
- στ. 66 Ἀναγν., 76, 14 «... ἀσυγγνωστα πταίσαντας...» Πρβ. καὶ 22, 8-10 «... τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας ἐκάστου τὸν ἀόρητον εἰς ὀργὴν καθ' ἡμῶν κινήσας, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγκεῖν πταίουσιν ἀδιόρθωτα...»
- στ. 67-83 Ἀναγν., 40, 18-44, 13 «Εἵλκον οὖν ἀναμείξ... συνδιάγοντας ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦ». Πρβ. καὶ τοὺς

- ἐπὶ τὸ πολεμεῖν . . . »
- στ. 140-145 ἸΑναγν., 24, 30-32 « . . . καὶ τῆς τοξικῆς πολλάκις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ ἡμέλουν . . . », 34, 10 « . . . τῇ τῶν βελῶν συνεχείᾳ . . . », 24, 28 « . . . κλίμακάς τε εἰσκομῆσαι . . . », 32, 10 « . . . ταῖς κλίμαξιν ἀνιέναι . . . » κλπ.
- στ. 163-164 ἸΑναγν., 42, 3-4 «Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις καὶ βοή παρὰ πάντων σύμμεικτος ἦρτο καὶ θορύβου πάντων καὶ γόων μεστά».
- στ. 166-174 ἸΑναγν., 42, 15-18 «Νήπια . . . ὑποτίθια ἐλεεινῶς κλαυθμηρίζοντα . . . ». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 67-83.
- στ. 179-180 Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑξ χιλιάδων (6.000) σκοτωμένων εἶναι φανταστικός. Εὐκολώτερα θὰ μπορούσε νὰ μιλήσῃ γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους, μιὰ καὶ τοὺς μοιράστηκαν οἱ Τοῦρκοι, καθὼς λέει ὁ ἸΑναγνώστης (52, 19-21), ὅταν μαζεύτηκαν στὸ Βαρδάρι. Ἐξάλλου κι ὁ ἴδιος ὁ ἸΑναγνώστης μιλάει βέβαια γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000) αἰχμαλώτους, δὲν τολμάει ὅμως νὰ ὀρίσῃ καὶ τοὺς σκοτωμένους, ὅπως τὸ κάνει ὁ συνθέτης ἐδῶ γιὰ λόγους μετρικούς, ἀλλὰ ὄχι καὶ μὲ ἱστορικὴ εὐθύνη.
- στ. 181-182 ἸΑναγν., 48, 18-19, 22-23 « . . . ἠνέφκτό τε καὶ καταβέβλητο μνήματα . . . ». Πρβ. καὶ 46, 29-48, 6.
- στ. 185-186 ἸΑναγν., 2, 14-15 « . . . τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμεως λόγων ἐληλακότας . . . »
- στ. 210-211 Ὁ στίχος εἶναι ὁμηρικός « . . . ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσιν τε πᾶσι . . . » (Ἰλ. Α, 4-5), ἀλλ' ὁ ἸΑναγνώστης τὸν διασκευάζει κάπως σὲ « . . . ἐλώρια δὲ κειμένους » κλπ. 40, 23-24
- στ. 216-220 ἸΑναγν., 46, 29-48, 6. Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 181-182
- στ. 221-222 ἸΑναγν., 70, 2 « . . . ἀξίως πόλιν ὠδύρετο . . . ». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 4-5.
- στ. 223-224 ἸΑναγν., 70, 4 « . . . αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνύσα . . . », 72, 18-19 «Θέατρον γάρ πρότερον αὐδαιμον ἦς . . . » Γιὰ τὶς ὁμορφιὲς καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης ἰδὲς γενικὰ ὀλάκερῃ τῇ Μονωδία, (ἸΑναγν., 70-76).
- στ. 227-229 ἸΑναγν., 74, 34-76, 1 « . . . οἷχονται θεῖων ἐκτυπω-

- στίχ. 231-232 μάτων λαμπρότητες . . .». Πρβ. καὶ 48, 6-12.
Ἄναγν., 74, 21-23 «Ὅπῃ . . . θεῶν λογίων ἤδετο
μέλη καὶ συνάδοντες ἦσαν ἄνθρωποι νόες . . .»
- στίχ. 233-234 Ἄναγν., 64, 26-27 «. . . ἀφορμὴ τοῖς ὁρῶσιν ἵσταν-
ται πένθους . . .», 72, 19-21 «. . . νυνὶ δὲ θεὰ πᾶσι
γέγονας ἀπευκταία . . . ὁρᾶν σὲ μὴ φέροντας . . .»
- στίχ. 256-260 Ἄναγν., 70, 14-19 «Ὡ, πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς
ἐαυτὴν ἅπαντας εἴλκεν, ἀποστῆναί τε τούτους
οὐδ' ὁπωστίουν συνεχώρει. Τοσοῦτ' καὶ γὰρ
κατεῖχεν, οἷς αὐτοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους
ἐδεξιοῦτο, δεσμοῖς τ' ἀλύτοις φιλίας συνέδει, ὥς
ἀντὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτὴν πάντας αἰρεῖσθαι
καὶ μὴδ' ἐπανόδου μεμνησθαι μηκέτι».
- στίχ. 260 Ἡ Βενετοκρατία κράτησε στὴ Θεσσαλονίκη,
ὅπως ξέρουμε, ἑφτά χρόνια, ἀπ' τὴν 14 τοῦ Σταυ-
ροῦ 1423 ὡς τὴν 29 τοῦ Μάρτη τοῦ 1430, ποὺ
τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι. (Βλ. Κ. Μέρτζιου,
Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη
1947, σ. 43-44)
- στίχ. 273-275 Δημοσθένης, 12, 6.
- στίχ. 280 καὶ 284-287 Ἄναγν., 70, 9-11 «Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλει καὶ
θέσει, πολλὰς δὲ μεγέθει καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀφθο-
νίᾳ μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ὑπερέβαλε πόλεις». Πρβ.
καὶ 72, 2-4
- στίχ. 301-305 Ἄναγν., 48, 28-29 «. . . τῆς ἀφθονίας τῶν μύρων
καὶ τῆς ἐκ τούτων ἰάσεως . . .», 48, 32-50 I «. . . τῶν
μύρων ἔσπευδον αὐτὴν ἐκκενῶσαι καὶ τὸ ἱερὸν
καὶ θεῖον λείψανον τοῦ μάρτυρος . . .»

RÉSUMÉ

J e a n T s a r a s, Deux monodies sur la prise de Salonique en 1430.

Ces deux monodies en vers sur la dernière prise de Salonique en 1430 sont des textes littéraires et se lient intimement l'une à l'autre. La deuxième suit la première quant elle s'agit de son cadre général; mais elle utilise aussi le Chronique de Ioannis Anagnostis pour tous les éléments historiques. Étant donné que la première n'a aucun rapport à la dernière prise de Salonique et la deuxième n'offre aucun élément nouvel historique, on ne peut pas les comprendre parmi les sources historiques sur la dernière prise de Salonique en 1430.